

ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

«Φιλοσοφικές, Αισθητικές και Σημειολογικές Τομές στη Μουσική»

**Ο Ρομαντισμός στη μουσική και στη ζωγραφική με έμφαση στους
Ector Berlioz και Eugene Delacroix.**

Φωτίου Παναγιώτης

Επόπτρια Καθηγήτρια: Σιώψη Αναστασία

Μέλη της τριμελούς επιτροπής εξέτασης: Ετμεκτσόγλου Ιωάννα & Ντούρου Μαρία

Διπλωματική Εργασία υποβληθείσα στο Τμήμα Μουσικών Σπουδών του Ιονίου Πανεπιστημίου, ως μέρος των απαιτήσεων για την ολοκλήρωση του προπτυχιακού κύκλου σπουδών με Κατεύθυνση Φιλοσοφικές, Αισθητικές και Σημειολογικές Τομές στη Μουσική

Κέρκυρα, Ιούνιος 2023

ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

«Φιλοσοφικές, Αισθητικές και Σημειολογικές Τομές στη Μουσική»

**Ο Ρομαντισμός στη μουσική και στη ζωγραφική με έμφαση στους
Ector Berlioz και Eugene Delacroix.**

Φωτίου Παναγιώτης

Επιτροπή αξιολόγησης:

- 1. Αναστασία Σιώψη**
- 2. Ετμεκτσόγλου Ιωάννα**
- 3. Ντούρου Μαρία**

Κέρκυρα, Ιούνιος 2023

Τίτλος: Ο Ρομαντισμός στη μουσική και στη ζωγραφική με έμφαση τον Ector Berlioz και τον Eugene Delacroix

© 2023 Φωτίου Παναγιώτης

ALL RIGHTS RESERVED

.

Απαγορεύεται η δημοσίευση και η ολική ή μερική ή περιληπτική αναπαραγωγή ή αναδημοσίευση κατά παράφραση ή διασκευή του υλικού αυτής της έκδοσης και η με οποιοδήποτε τρόπο αναπαραγωγή (φωτοτυπία, ηλεκτρονική ή μηχανική αναπαραγωγή, καταγραφή σε ηλεκτρονικό σύστημα ή με οποιοδήποτε άλλο τρόπο), σύμφωνα με το νόμο 2121/93 και τους λοιπούς κανόνες Δικαίου περί Πνευματικής ιδιοκτησίας, χωρίς την έγγραφη άδεια του/της συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Τμήμα Μουσικών Σπουδών του Ιονίου Πανεπιστημίου δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του/της συγγραφέα εκ μέρους του Τμήματος (Ν.5343/32 αρ.202 παρ.2).

Περιεχόμενα

Πρόλογος	5
Εισαγωγή.....	5
Κεφάλαιο 1°	6
1. Το Κίνημα του Ρομαντισμού	6
Κεφάλαιο 2°	13
2. Ο Ρομαντισμός στη Μουσική.....	13
2.1 Η ζωή και το έργο του Louis-Hector Berlioz (1803 – 1869).....	17
2.1.1. Προγραμματική Μουσική και Φανταστική Συμφωνία (1830) ως παράδειγμα του Μουσικού Ρομαντισμού	21
2.1.2. Προγραμματική Μουσική	21
2.1.3 Η Φανταστική Συμφωνία (1830)	25
Κεφάλαιο 3°	32
3. Ο Ρομαντισμός στη Ζωγραφική	32
3.1 Η αποτύπωση του ρομαντισμού μέσα από τον Eugène Delacroix (1798-1863)	37
3.1.1 Ο θάνατος του Σαρδανάπαλου (1827) ως παράδειγμα ρομαντικού πίνακα στη Ρομαντική Ζωγραφική.....	43
Επίλογος.....	45
Βιβλιογραφία.....	46
Ελληνικά.....	46
Αγγλικά	48

Πρόλογος

Αρχικά, θα ήθελα να αφιερώσω την διπλωματική μου εργασία σε κάθε «ρομαντικό ήρωα», σε κάθε οραματιστή που συλλογίζεται το τί, το πώς και το γιατί αναθεωρώντας και αναζητώντας πάντα την ουσία και το νόημα. Οι ήρωες δεν υπάρχουν στους θρύλους και στα παραμύθια, υπάρχουν στους καθημερινούς αγώνες μας, στις αξίες και στα πιστεύω που πρεσβεύουμε και αν δεν το αναγνωρίζουμε συνειδητά, ίσως να αρκεί μόνο να δούμε την ζωή μας από μια «ρομαντική» οπτική. Ο ρομαντισμός του δέκατου ένατου αιώνα, ήταν πάντα η αγαπημένη μου εποχή, καθώς θαύμαζα την την ελεύθερη συναισθηματική έκφραση προς όλες τις πτυχές του ανθρώπου και την επανάσταση που συνέβη σε μια εποχή που όλα έπρεπε να ήταν ισορροπημένα, όμορφα, αρμονικά και λαμπερά. Έτσι, με αφορμή τη μεγάλη αγάπη προς τη μουσική και τον ρομαντισμό σε συνδυασμό με το ενδιαφέρον για την εικαστική τέχνη, έγιναν η αφορμή για να αναζητήσω τη συγκεκριμένη θεματική στα πλαίσια του αντικειμένου της Φιλοσοφίας, Αισθητικής και Σημειολογίας της Μουσικής.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους όσους με βοήθησαν να φτάσω στο σημείο αυτό αρχίζοντας από τα μέλη της σχολής: την Ετμετσόγλου Ιωάννα, Ακογιούνογλου Μίτση, Μανωλάκου Ματίνα και Ντούρου Μαρία. Επίσης, τους καθηγητές μου Ξιναρίδης Σταύρο, Παπακώστα Μαρία, τη αείμνηστη καθηγήτρια μου Ρωμανού Καίτη και όλους μου τους φίλους. Τέλος, ευγνώμων είμαι για ότι και όποιος έχει βρεθεί γενικότερα στο δρόμο μου καθ' όλη την διάρκεια της ζωή μου δίνοντας τα εφόδια και διαμορφώνοντας με έτσι ώστε να πρωταγωνιστώ στο δικό μου «μυθιστόρημα».

Εισαγωγή

Η παρούσα μελέτη στοχεύει στο να παρουσιάσει το Κίνημα του Ρομαντισμού, καθώς και τα βασικά χαρακτηριστικά της αισθητικής του όπως αυτά αποτυπώνονται στη μουσική και τη ζωγραφική. Συγκεκριμένα θα ερευνηθεί η αποτύπωση του ρομαντισμού στο μουσικό έργο του Louis-Hector Berlioz (1803 – 1869) και το εικαστικό έργο του Eugène Delacroix. Ειδικότερα η μελέτη επικεντρώνεται στα έργα *Η Φανταστική Συμφωνία* (1830) του Berlioz και *Ο θάνατος του Σαρδανάπαλου* (1827) του Delacroix. Εκτός από αυτά τα δύο έργα, θα παρουσιαστούν και άλλα έργα των δύο καλλιτεχνών για να επεξηγηθούν σε βάθος τα ρομαντικά χαρακτηριστικά του δημιουργικού τους έργου. Το κίνημα του Ρομαντισμού που επικράτησε τον δέκατο ένατο αιώνα εκφράστηκε ως

ένας πνευματικός προσανατολισμός ή και ως μια στάση ζωής που αποτυπώθηκε στη μουσική και στη ζωγραφική. Το κύριο ερώτημα που επιχειρεί να απαντήσει η παρούσα εργασία είναι *Το πώς ο ρομαντισμός αποτυπώθηκε στις δυο τέχνες και Το πώς αποτυπώθηκε στους δύο από τους πιο σημαντικούς καλλιτέχνες του κινήματος*.

Κεφάλαιο 1^ο

1. Το Κίνημα του Ρομαντισμού

Ο Ρομαντισμός ως κίνημα, εκφραζόταν ως μία τάση και στάση ζωής ή/και σαν ένας πνευματικός προσανατολισμός που από καιρό εις καιρό επηρέαζε τη λογοτεχνία, τη ζωγραφική, την αρχιτεκτονική, την ιστοριογραφία, τη μουσική και άλλες εκφράσεις της τέχνης όπως επίσης και την κριτική. Χρονικά, συναντάει κανείς τα στοιχεία του ρομαντισμού από τον δέκατο όγδοο αιώνα, ωστόσο άνθισε και κυριάρχησε από τις αρχές του δέκατου ένατου αιώνα μέχρι και το τέλος του, ως επί το πλείστον στον Δυτικό Πολιτισμό.¹

Η ρίζα της λέξης ρομαντισμός βρίσκεται στο λατινικό «*Ro mancium*» παράγωγο της Ρωμαϊκής λέξεως «*Roman*» το οποίο εξελίχθηκε μετέπειτα σε «*Romance*» και «*Romanesque*». Με την χρήση της λέξης «*Roman*», γινόταν αναφορά στις δημοτικές ή λαϊκές γλώσσες της εποχής οι οποίες είχαν ως πηγή προέλευσης την λατινική όπως για παράδειγμα η Ιταλική, η Γαλλική και η Ισπανική. Με τα παράγωγα της λέξης *romance* στη Γερμανία, στη Γαλλία και την Ρωσία χαρακτήριζαν το μυθιστόρημα αποδίδοντας του την ίδια έννοια που είχε επικρατήσει για την αγγλική λέξη «*novel*» μέχρι και τον 18ο αιώνα.² Συνήθως τα μυθιστορήματα αυτά είχαν θέματα εξιστόρησης από μπαλάντες υποτικής και ερωτικής περιπέτειας μέσα από τις οποίες δινόταν έμφαση στον ατομικό ηρωισμό. Κάποια από τα χαρακτηριστικά που έφεραν τα μυθιστορήματα, ήταν ο υποτισιμός, η γενναιότητα, η τιμή, η αφοσίωση, ο εξωτισμός και το μυστήριο.³ Σπανιότερα και ήδη από τον δέκατο έβδομο αιώνα, η λέξη ρομαντισμός, προσδιόριζε κάτι το γραφικό και το φανταστικό. Χαρακτήριζε τις όψεις της φύσης που φαίνεται να παρουσιάζονταν ως κάτι το εκ φύσεως άγριο δημιουργώντας κατ' αυτόν τον τρόπο δέος, που κατά συνέπεια ευνοούσε το συναίσθημα και την ονειροπόληση. Ο Jean Jacques Rousseau (1712-1778) χρησιμοποιώντας την λέξη *Romanesque* προσδίδοντας της ερμηνείες όπως «*χιμαϊρικό*» ή

¹ Britannica, T. Editors of Encyclopaedia. «*Romanticism*», *Encyclopedia Britannica*, February 2, 2021. <https://www.britannica.com/art/Romanticism>.

² Bruce Bohle, «*ROMANTIC*», *The International CYCLOPEDIA of MUSIC and MUSICIAN*, (J.M DENT & SONS LTD: LONDON, 1975) : 1861

³ Encyclopedia Britannica: «*Romanticism*»

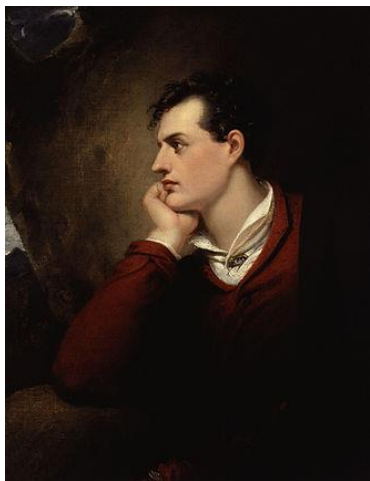
«γραφικό» είχε προσθέσει τον σημαντικό υποκειμενικό ορισμό με την έκφραση «δεν ξέρω κι εγώ τι» (je ne sais quoi) θέλοντας έτσι να υποδηλώσει το αόριστο και το ασαφές.⁴

Από το 1797 ως και το 1800, τα αδέλφια κριτικοί Friedrich Schlegel (1772-1829) και August Wilhelm Schlegel (1767-1845) ήταν από τους πρώτους που έκαναν αναφορές στους όρους «romantisch» (ρομαντικό) και «romantische poesie» (ρομαντική ποίηση) εντάσσοντάς τους σε όρους πνευματικούς και φιλοσοφικούς.⁵ Συγκεκριμένα και όσον αφορά

Τα αδέλφια Schlegel

τα κείμενα του Friedrich Schlegel, γίνονται αναφορές για το «romantisch» χαρακτηρίζοντας τα μυθιστορήματα («Roman») ως περιέχοντα ένα ευρύ φάσμα ιδεών που χαρακτηρίζει την μοντέρνα ποίηση της εποχής του.⁶ Ο Friedrich Schlegel αναζητούσε το ρομαντικό μέσα στους παλαιότερους μοντέρνους και το έβρισκε μεταξύ άλλων στον William Shakespeare, στον Miguel de Cervantes, στην ιταλική ποίηση, στην εποχή του ιπποτισμού, της αγάπης και του πόθου μέσα από τα οποία φανερώνεται η έννοια της ίδιας της λέξης αλλά και ο ρομαντισμός ως φαινόμενο.⁷

Lord Byron

Το 1820, ο Lord Byron (1788-1824) κάνει αναφορά στη μεγάλη σύγκρουση απόψεων που παρατηρείτο στη Γερμανία και στην Ιταλία για το τι θεωρείτο κλασσικό και τι ρομαντικό. Στη συγκεκριμένη εποχή και τουλάχιστον στην Αγγλία δεν ήταν αντικείμενα ταξινόμησης. Ο όρος «ρομαντισμός» άρχισε να κατοχυρώνεται επίσημα μεταξύ του 1820 και του 1830 ξεκινώντας από τη Γαλλική ακαδημία.⁸

Ο ρομαντισμός στον αντίποδα του κλασικισμού, παραλληλίζει το ρομαντικό και το σκοτεινό μυθιστόρημα με την πραγματική ζωή. Ο κύριος ήρωας του είναι ο ίδιος ο άνθρωπος του οποίου η ζωή θα

⁴Βλ. αναλυτικότερα:

1) Daniel Ternois, «Η εποχή του Ρομαντισμού», *Ιστορία της Τεχνης*, Τόμος 3, (Αθήνα: Larousse 1994): 222

2) De Michele Girolamo, *Ιστορία της ομορφιάς*, (Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη, 2004) : 303

⁵ Ferber Michael, *Romanticism: A Very Short Introduction*, (Oxford: Oxford University Press, 2010) : 6-7

⁶ Σιώψη: 45

⁷ Ferber: 6-7

⁸ Christiansen Rupert, *Romantic Affinities: Portraits From an Age, 1780–1830*, (London: Pimlico, 2004) : 241-242

μπορούσε να είναι ένα «ρομαντικό» μυθιστόρημα. Επιπλέον, ο ρομαντισμός ερμηνεύεται και ως μια ψυχολογική έκφραση, ως ένας χαρακτήρας που συναντάται σε όλες τις χρονικές περιόδους της ανθρωπότητας.⁹ Αξιοσημείωτο χαρακτηριστικό, είναι η εμφάνιση του ρομαντικού ήρωα ως αντανάκλαση των παθών και των εσώψυχων αγώνων του καλλιτέχνη. Οι καλλιτέχνες, μέσα από τον ρομαντικό ήρωα, εστιάζουν στο συναίσθημα και στη σύγκρουση του ατόμου με την κοινωνία, χαρακτηριστικά τα οποία παρουσιάζουν τον ρομαντικό ήρωα ως ένα εξεγερμένο άτομο.¹⁰ Ο ρομαντικός ήρωας φέρει όλες τις ιδιότητες του κινήματος όπως μεταξύ άλλων, τη βαθύτερη εκτίμηση προς κάθε ομορφιά της φύσης, την εξύψωση του συναισθήματος έναντι της λογικής, των αισθήσεων έναντι της νόησης· την εγωκεντρική θα μπορούσε να πει κανείς ή την ίσως και πιο εσωστρεφή στάση, το αυξημένο ενδιαφέρον για την παρατήρηση της ανθρώπινης προσωπικότητας, των διαθέσεων και των νοητικών δυνατοτήτων της.

Όσον αφορά τον ρομαντικό καλλιτέχνη, πρόκειται στο να εγκαταλείπει τους ακαδημαϊκούς κύκλους αναδεικνύοντας τον αυθορμητισμό, την ειλικρινή έκφραση και την αυθεντικότητα ως τα αποκλειστικά κριτήρια για να εκτιμηθεί ένα έργο που περιγράφει την ατομική εσωτερική αλήθεια.¹¹ Καθώς η προσωπική εμπειρία του καλλιτέχνη θεωρείται πολύ σημαντική για τον ρομαντισμό, πιστεύεται ότι δεν είναι διόλου τυχαίο το ότι οι περισσότεροι ρομαντικοί καλλιτέχνες θεωρήθηκαν ότι είχαν έναν εκκεντρικό χαρακτήρα. Ο τυπικός ρομαντικός ήρωας, ασχολείται έντονα με τη δημιουργική διαδικασία, χαρακτηρίζεται δε ως ευαίσθητος, άλλοτε παθιασμένος και ανέμελος κι άλλοτε θαρραλέος και συχνά τραγικός εξαιτίας μιας κακοτυχίας. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι οι ασθένειες και οι απώλειες ανθρώπων από πρόωρο θάνατο.¹²

Αποτελεί νεωτερισμό η άποψη για τον ρομαντικό καλλιτέχνη – ήρωα ότι το προσωπικό δημιουργικό πνεύμα είναι πιο σημαντικό από την αυστηρή τήρηση των παραδοσιακών διαδικασιών και των επίσημων κανόνων. Ο ρομαντικός καλλιτέχνης στοχεύοντας να δώσει έμφαση στη φαντασία του, ωθείται προς την υπερβατική εμπειρία και την πνευματική αλήθεια και καταλήγει να απορρίπτει τα κλασικά στερεότυπα. Παρατηρείται το έντονο ενδιαφέρον του προς τον λαϊκό πολιτισμό και τις εθνικές και πολιτιστικές καταβολές.

⁹ Ternois: 222

¹⁰ Αποστολοπούλου Μαρία, *Εγκυκλοπαίδεια GRAND LAROUSSE*, Τόμος 3, (Αθήνα: ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ, 2001) : 55

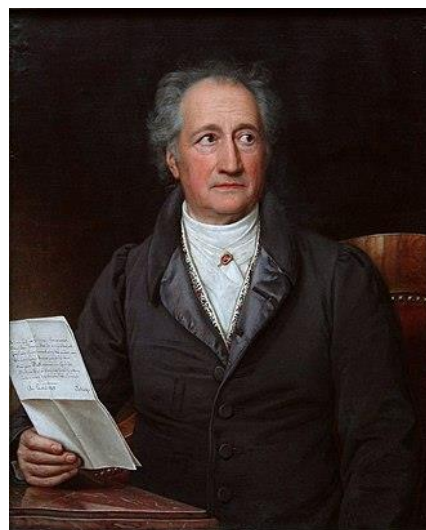
¹¹ Ternois: 223

¹² Αποστολοπούλου: 186

Σήμερα ο Ρομαντισμός ως πλέον μια πιο εξελιγμένη λέξη με πιο πλούσια σημασία, προσδιορίζει την περίοδο της ιστορίας της τέχνης του δεκάτου ένατου αιώνα περιλαμβάνοντας το συγκεκριμένο κίνημα, στάση ή/και τον πνευματικό προσανατολισμό.¹³

Παρά το γεγονός ότι ο ρομαντισμός έπαιρνε διεθνείς διαστάσεις, από χώρα σε χώρα υπήρχε διαφορετικότητα στην διατύπωση και αποτύπωση του, με αποτέλεσμα έτσι να εκδηλώνεται μία ανομοιογένεια, καθώς ο ρομαντισμός κάθε φορά προσδιοριζόταν από την ατομική έκφραση του κάθε καλλιτέχνη. Δηλαδή, δεν είχε κάποια συγκεκριμένη δομή ή φιλοσοφία που να περιόριζε την έκταση ή/και το περιεχόμενό του, πολλώ δε μάλλον ούτε και την ετυμολογία του.¹⁴ Ωστόσο, ανάμεσα στις ατομικές εκφράσεις των καλλιτεχνών εντοπίζονται κοινά ενοποιητικά χαρακτηριστικά στοιχεία. Με τα στοιχεία αυτά θα μπορούσε να στηριχθεί πως ο ρομαντισμός που άρχισε να εκδηλώνεται τον δέκατο όγδοο αιώνα ήταν μια αντίδραση και συνειδητή απόρριψη των αρχών που επικρατούσαν προηγουμένως στον κλασικισμό και τον νεοκλασικισμό. Πιο ειδικά, κάποια από τα κοινά στοιχεία που άρχισαν να απορρίπτονται συνειδητά, ήταν η τάξη, η ηρεμία, η λογική, η απλότητα, η κλασσική αρμονία, η ισορροπία της εξιδανίκευσης και του ορθολογισμού και έπειτα η απόρριψη όλων των κλασσικών ιδανικών. Αυτή η απορριπτική στάση, είχε πάρει ποικίλες μορφές ως προς τον τρόπο έκφρασης, τα χαρακτηριστικά που έφερε και την τεχνοτροπία που την αναδείκνυε. Συχνά χαρακτηρίστηκε ως η αγάπη προς το γκροτέσκο, το αλλόκοτο και το τερατωδώς αφύσικο.¹⁵

Σκοπός του ρομαντικού ιδεαλισμού, εμπνεόμενος από την πληθώρα γεγονότων και συμβάντων της εποχής, ήταν η άσκηση κριτικής στην κοινωνία για όσα κάθε φορά εκτυλίσσονταν. Αυτό μέσα από τα έργα των ρομαντικών καλλιτεχνών,¹⁶ χαρακτηριστική αναφορά τα παραδείγματα για τον ρομαντισμό ως αντίδραση και αντιπαράθεση στον κλασικισμό μέσα από τις ερμηνείες του Johann Wolfgang von Goethe (1749-1832) που διατυπώνονται και σε αναφορά του Gustav Mahler (1860-1911).¹⁷ Ο Goethe, υπογραμμίζει, πως ό,τι είναι κλασσικό είναι και υγιές ενώ, ό,τι είναι ρομαντικό είναι και αρρωστημένο. Θεωρούσε πως το μεγαλύτερο μέρος των σύγχρονων ή μοντέρνων έργων στη συγκεκριμένη εποχή ήταν ρομαντικά όχι επειδή ήταν σύγχρονα, μοντέρνα ή

Johann Wolfgang von Goethe

¹³ Ternois: 222

¹⁴ Αποστολοπούλου: 55

¹⁵ Ternois: 222-223

¹⁶ Σιώψη: 40

¹⁷ Άρλοντ Γουιτελ, *Ρομαντική μουσική*, (Αθήνα: Ζαχαρόπουλος, 1997) σελ. 9

καινούρια για την εποχή αυτή, αλλά επειδή ήταν ασθενικά, αδύναμα και αρρωστημένα. Στον αντίποδα, τα παλαιότερα έργα, θεωρούνταν κλασικά όχι γιατί απλώς ανήκαν στην προηγούμενη εποχή αλλά και επειδή χαρακτηρίζονταν ως εύρωστα, δροσερά, δυναμικά, φρέσκα, εύθυμα και υγιή. Ωστόσο αυτές οι απόψεις για τον διαχωρισμό ανάμεσα στον ρομαντισμό και τον κλασικισμό δεν είναι απόλυτες αφού χαρακτηριστικά του κλασικισμού μπορούν να εντοπιστούν και στον ρομαντισμό όπως επίσης χαρακτηριστικά του ρομαντισμού μπορούν να εντοπίζονται αντίστοιχα και σε προηγούμενες εποχές.¹⁸

Σύμφωνα με τον Rene Wellek (1903-1995) η ουσία του ρομαντισμού αποτυπώνεται στην αλληλεπίδραση, τη συνύπαρξη και την ενδόμυχη ενότητα στοιχείων όπως το γραφικό, το συμβολικό, το εξωτικό, το αρχαϊκό, το ιστορικό, το φανταστικό και το μυθολογικό, προσδίδοντας στο καλλιτεχνικό έργο μοναδικότητα και ιδιαιτερότητα. Αγαπημένα στοιχεία στις θεματικές των ρομαντικών καλλιτεχνών είναι το υπερφυσικό, η τρέλα αλλά και το μακάβριο. Η κύρια έλξη στη θεματολογία και στην τεχνοτροπία του ρομαντισμού θεωρείται ο Μεσαίωνας. Σε πληθώρα περιπτώσεων, εντοπίζεται η έμπνευση και ο επηρεασμός από τη λογοτεχνία, τη φύση και τα γεγονότα της εποχής. Παρατηρείται μία στροφή και προς τις τέχνες του παρελθόντος με βάση τα στοιχεία όπως τον γοτθικό ρυθμό, τα μυθιστορήματα του Μεσαίωνα κ.ο.κ.

Rene Wellek

Maurice Blanchot

Σύμφωνα με τον Maurice Blanchot (1907-2003), ο ρομαντισμός, ως εκφραστική ποιητική συνείδηση, δίνει την ώθηση σε μια νέα εποχή η οποία εμπεριέχει όλες τις προηγούμενες, χωρίς να θεωρείται μια ακόμα σχολή διανόησης της συγκεκριμένης εποχής.¹⁹ Συγκεκριμένα, η στροφή προς το Μεσαίωνα, επαναφέρει στις τέχνες, χαρακτηριστικά τα οποία φανερώνουν το ενδιαφέρον των καλλιτεχνών προς το εξωτικό, το μυστηριώδες, το απόμακρο, το παράξενο, το απόκρυφο, το τερατώδες, το άρρωστο και το σατανικό. Με βάση τις αναφορές του Friedrich Schiller στο *Über die Tragische Kunst* (1792), «είναι ένα γενικό φαινόμενο στη φύση μας, να μας τραβάει με μια ακατανίκητη μαγεία το θλιβερό, το φρικτό και το φοβερό. Ενώ από την μια, νιώθουμε απώθηση, από την άλλη, υπάρχει μια

Friedrich Schiller

¹⁸ Σιώψη: 45-46

¹⁹ Σιώψη: 41

The Monk Matthew

εξίσου δυνατή έλξη από την παρουσία της συμφοράς και της φρίκης όπως για παράδειγμα, με πόση λαιμαργία μπορούμε να καταβροχθίζουμε ιστορίες με φαντάσματα, ικανές να μας κάνουν να ανατριχιάζουμε σύγκορμοι.²⁰ Με την ιδέα αυτή, θα μπορούσε κανείς να παραλληλίσει την αναγέννηση του γοτθικού μυθιστορήματος. Θεματικές γεμάτες με ρημαγμένα κάστρα, μοναστήρια γεμάτα τρομοκρατικά υπόγεια, αιματηρά εγκλήματα, φανταστικές διαβολικές παρουσίες, φαντάσματα αλλά και σώματα σε αποσύνθεση. Αν ανατρέξουμε στα μυθιστορήματα όπως το *The Monk Matthew* (1796) του Gregory Lewis. Στο *The History of Caliph Vathek* (1786) του William Beckford και στο *The Castle of Otranto* (1764) του Walpole

Horace, θα

αναγνωρίσουμε τους κολασμένους ήρωες σαν μεταμορφώσεις του Σατανά καθώς και όλα αυτά τα στοιχεία που στη συνέχεια στη ζωγραφική και τη μουσική όπως και σε κάθε άλλη τέχνη του Ρομαντισμού. Με τα στοιχεία αυτά, μπορεί κανείς να αναπολήσει τη διαδρομή ως τον τελικό προσδιορισμό του ρομαντικού καλλιτέχνη για τον 19^ο αιώνα.²¹

The Castle of Otranto

Την περίοδο αυτή, αρκετοί καλλιτέχνες ασχολούνται με περισσότερες από μια τέχνες. Εντοπίζονται να είναι ταυτόχρονα μουσικοί και συγγραφείς ή/και ζωγράφοι και συγγραφείς μεταλαμπαδεύοντας ίδιες και/ή αντίστοιχες επιδράσεις στα έργα τους.²²

²⁰ Βλπ. Ουμπέρτο Εκο, *Ιστορία της ασχήμιας*, (Αθήνα: ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ Α.Ε, 2007) σελ 282

²¹ Βλ. αναλυτικότερα:

1) Ουμπέρτο, : *Ιστορία της ασχήμιας*: 282

2) Encyclopedia Britannica: «Romanticism»

3) Beiser, Frederick, 'Theory of Tragedy', *Schiller as Philosopher: A Re-Examination* (Oxford, 2005; online edn, Oxford Academic, 1 Feb. 2006), <https://doi.org/10.1093/019928282X.003.0009>, accessed 21 Apr. 2023.

²² Ternois: 223

Σύμφωνα με τον Carl Dahlhaus (1928-1989), ο ρομαντισμός δεν είναι παρά μόνο ένα ρεύμα του δέκατου ένατου αιώνα. Μάλιστα, ως όρος αντιγράφεται από την ιστορία των ιδεών. Ο ρομαντισμός σύμφωνα με τον Dahlhaus, περιέχει ένα σύνθετο περιεχόμενο και περικλείει διάφορες έννοιες, όπως την αισθητική έννοια η οποία εκφράζει την ουσία της Τέχνης, την ιστορική έννοια, την ιστορική περίοδο ενός στυλ, μιαν έννοια που ανήκει στη φιλοσοφία της ιστορίας ως ένα είδος που επιφέρει το απόγειο στην εξέλιξη της τέχνης.

Carl Dahlhaus

Όσον αφορά στην αισθητική, την εποχή του ρομαντισμού γίνεται μια επανεκτίμηση των ανθρώπινων αισθήσεων. Από την αρχαία Ελλάδα μέχρι και τον 18 αιώνα, η κοινή αρχή των τεχνών ήταν αποκλειστικά οι αριθμοί. Αν και η κάθε τέχνη είχε το δικό της υλικό και τα δικά της μέσα, ο αποδεκτός ενοποιητικός δεσμός ήταν οι νόμοι των αρμονικών αναλογιών.²³

Alexander Baumgarten

Με τον Alexander Baumgarten (1714-1762) να γίνεται ο πρώτος που κάνει χρήση του όρου «Aesthetica» από το ελληνικό ρήμα – αισθάνομαι- και άρα αντιλαμβάνομαι με τις αισθήσεις μου, ο Baumgarten αναγνώρισε την ισοτιμία ανάμεσα στην εμπειρική γνώση (που μέχρι τότε εθεωρείτο κατώτερη από την λογική) και την αιτιοκρατική γνώση. Με αυτόν τον τρόπο κατάφερε να γνωστοποιήσει μια νέα κατάταξη στην ιεραρχία ανάμεσα στις τέχνες. Πλέον, κριτήριο επικοινωνίας με την τέχνη γίνεται η ευχαρίστηση μέσω των αισθήσεων και κριτήριο για την ιεράρχηση των τεχνών αποτελεί η δυνατότητα της έκφρασης της έννοιας του πνεύματος έτσι όπως προσλαμβάνεται μέσω των αισθήσεων.²⁴ Αυτά είχαν ως αποτέλεσμα, τον 19ο αιώνα, να κυριαρχήσει η αντίληψη πως η τέχνη πρέπει να απευθύνεται στις αισθήσεις. Τα έργα τέχνης πλέον έπρεπε να επηρεάζουν με τρόπους φυσικούς και όχι τεχνητούς, δηλαδή να οδηγούν στην ταύτιση με την φύση. Οι τέχνες σε μια τέτοια θεώρηση ξεφεύγουν από το τεχνητό υλικό τους και ταυτίζονται με τη δυναμική των ανθρώπινων συναισθημάτων ως ύψιστη γλώσσα της ψυχής, γλώσσα

²³ Σιώψη: 41

²⁴ Βλ. αναλυτικότερα:

- 1) Buelow, G. Baumgarten, Alexander Gottlieb. *Grove Music Online*. Retrieved 21 Sep. 2022, from <https://www.oxfordmusiconline.com/grovemusic/view/10.1093/gmo/9781561592630.001.0001/omo-9781561592630-e-0000002365>.
- 2) Σιώψη: 41-42

των συναισθημάτων. Το πνεύμα ως έννοια στον ρομαντισμό ταυτίζεται με την αλήθεια, την ουσία και την έκφραση του εσωτερικού κόσμου. Με αυτόν τον τρόπο, οι τέχνες για να θεωρούνται γνήσιες πρέπει να είναι αγνές και απόλυτες.²⁵

Ο ρομαντισμός, όπως προαναφέρθηκε, σχεδόν για έναν αιώνα θεωρήθηκε ως μια αντίδραση ενάντια στον Διαφωτισμό αλλά και τον κλασικισμό και ίσως να μπορεί να θεωρηθεί ως αντιτιθέμενος στη λογική. Αυτό θα μπορούσε να αποτελέσει τον λόγο που η αισθητική απέκτησε υπεροχή και οι ρομαντικοί αποδυνάμωσαν την κυριαρχία της λογικής και του ορθολογισμού που επικρατούσε, και υψώνοντας τις τέχνες με τις συναισθηματικές και φανταστικές ικανότητες που αναδύονται μέσα από την αισθητική εμπειρία που προκαλούν. Στη μεγάλη αυτή στροφή προς το συναίσθημα, δεν προσπάθησαν να υποκαταστήσουν την λογική αλλά να την συμπληρώσουν, προσθέτοντας τις ικανότητες που εμπλέκονται στην αισθητική αντίληψη και την καλλιτεχνική παραγωγή. Ο Immanuel Kant (1724-1804), υποστήριξε ότι η λογική χωρίς την αίσθηση είναι κενή ενώ η αίσθηση χωρίς το λόγο είναι τυφλή, τονίζοντας την αλληλεξάρτησή τους. Επιπλέον, για τον Kant, οι ρομαντικοί καλλιτέχνες, είναι προνομιούχοι εφόσον μέσω της ιδιοφυΐας τους φανερώνουν τον κόσμο εκφράζοντας τον εαυτό τους, μιας και για τους ίδιους, ο κόσμος είναι θεμελιωμένος στον εαυτόν. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι οι ρομαντικοί καλλιτέχνες έκαναν μια μεγάλη στροφή προς το συναίσθημα.²⁶

Immanuel Kant

Κεφάλαιο 2°

2. Ο Ρομαντισμός στη Μουσική

Γενικότερα χαρακτηριστικά στοιχεία της ρομαντικής μουσικής, είναι το ειδυλλιακό στοιχείο, το γραφικό, το μυθικό και το έντονα συγκινησιακό. Η μουσική αποκτά ολοένα και σημαντικότερο ρόλο μέσα στην κοινωνία, τόσο ως μέσο ψυχαγωγίας όσο και ως έκφραση όλο των εκάστοτε ανησυχιών.

²⁵ Σιώψη: 43

²⁶ Βλ. αναλυτικότερα:

1) Samson, J. Romanticism, *Grove Music Online*, Retrieved 29 Sep. 2022, from <https://www.oxfordmusiconline.com/grovemusic/view/10.1093/gmo/9781561592630.001.0001/omo-9781561592630-e-0000023751>.

2) Gorodeisky, Keren, "19th Century Romantic Aesthetics", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2016 Edition), Edward N. Zalta (ed.)

Ο ρομαντισμός στη μουσική, ως ιδεολογία, μαζί με τα χαρακτηριστικά που φέρει, θεωρείται πως εκδηλώθηκε κατά περιπτώσεις ή έστω και στιγμιαία και πριν την επίσημη εκδήλωσή του. Δηλαδή, αν κάποιος ανατρέξει στη εποχή του Johann Sebastian Bach (1685–1750) και μελετήσει τα έργα του θα αναγνωρίσει αρκετά ρομαντικά στοιχεία. Ακόμη, η μελέτη των έργων του κλασικού Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791) καταδεικνύει ότι ισχύει το ίδιο, μιας και ξεχωρίζουν έντονα κάποια ρομαντικά χαρακτηριστικά ανάμεσα στο αυστηρό κλασσικό ύφος που επικρατεί στα έργα του.²⁷ Εντούτοις, οι δύο συνθέτες που είχαν καταφέρει να γεφυρώσουν τον μουσικό κλασικισμό με τον μουσικό ρομαντισμό ήταν ο Ludwig van Beethoven (1770-1827) και ο Franz Peter Schubert (1797-1828). Αν και ορισμένοι μουσικολόγοι θεωρούν πως ο Beethoven και ο Schubert ανήκουν στους τελευταίους εκπροσώπους του κλασικισμού είναι φανερό πως έδωσαν την αφετηρία για την έναρξη του συγκεκριμένου Κινήματος στη μουσική. Στις μουσικές τεχνικές τους, που ήταν συνήθως κλασικές, παρατηρείται η χρήση του έντονου προσωπικού συναισθήματος αλλά και η χρήση των προγραμματικών στοιχείων. Αυτό καθίσταται ως πρότυπο για τους ρομαντικούς συνθέτες του 19^{ου} αιώνα.²⁸

J.S. Bach: Violin Concerto No. 1 in A Minor, BWV 1041 - II. Andante

Όσο η ανάδειξη του ρομαντισμού τόσο και ο μουσικός ρομαντισμός ήταν απόρροια ποικίλων αλλαγών και γεγονότων που ωθούσαν συχνά στη ρομαντική δημιουργία και την έκφρασή της· αξιοσημείωτη θέση λαμβάνουν αρκετές ανακαλύψεις, εφευρέσεις, τάσεις, ιδέες και ιστορικά γεγονότα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, η Βιομηχανική Επανάσταση που βρίσκεται σε πλήρη έξαρση κατά τα τέλη του 18ου αιώνα και τις αρχές του 19ου αιώνα.²⁹

Ως Ρομαντική μουσική θεωρείται η μουσική η οποία καταφέρνει να εκτείνει τα όρια των καθιερωμένων τυπικών προϋποθέσεων με την έκφραση ενός συναισθήματος, μιας πνευματικής εμπειρίας ή και μιας φιλοσοφικής άποψης. Οι αναζητήσεις του νέου κινήματος που ονομάζουμε ρομαντισμός επικεντρώνονται στον συνδυασμό του φανταστικού κόσμου με τον πραγματικό, κάτι που και η μουσική είχε αποδειχθεί ως καταλληλότερη από όλες τις τέχνες για τον σκοπό αυτό.³⁰ Η μουσική, σύμφωνα με τις ρομαντικές ιδέες, έχει την δυνατότητα να δίνει στα συναισθήματα μια αντικειμενική μορφή η οποία δεν παραπέμπει στη προσωπική διάθεση των ακροατών αλλά στη συγκεκριμένη διάθεση της ίδιας της μουσικής. Για παράδειγμα, κατά την ακρόαση ενός πένθιμου

²⁷ Αποστολοπούλου: 185

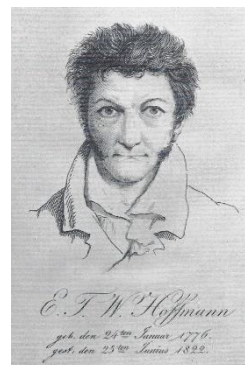
²⁸ Encyclopedia Britannica: «Romanticism»

²⁹ Machlis Joseph, Kristine Forney. *Η απόλαυση της μουσικής*, (Αθήνα:Fagotto, 1996): 267

³⁰ Αποστολοπούλου: 185

εμβληρίου και χωρίς την προηγούμενη ενημέρωση του κοινού για το περιεχόμενο του ο καθένας αναγνωρίζει πως πρόκειται για ένα πένθιμο εμβλητήριο ανεξάρτητα με την διάθεση του.

Σε αντίθεση με τις θεωρίες σύνδεσης μουσικής και γλώσσας που αναπτύχθηκαν τον δέκατο όγδοο αιώνα, η ρομαντική θεώρηση της μουσικής απελευθερώνει τη γλώσσα της από κάθε τι έξω από αυτήν. Σύμφωνα με αυτή τη θεώρηση, η μουσική μπορεί να εκφράσει ιδέες που η γλώσσα αδυνατεί να συλλάβει και να εμβαθύνει.³¹ Ο Ε.Τ.Α Hoffman (1776-1822) αναφέρει ότι η μουσική είναι μια γλώσσα μακρινού πνευματικού κόσμου μέσω της απόλυτης ορχηστρικής μουσικής, απελευθερωμένη από προγράμματα, κείμενα και μέσω της έκφρασης προσδιορισμών-επιδράσεων, αναγνωρίζεται ως η ανώτατη τέχνη. Η μουσική από μόνη της θωρήθηκε ως μια εμβληματική μεταφυσική γλώσσα χωρίς να χρειάζεται την καθομιλούμενη γλώσσα για να εκφραστεί.³²

E.T.A Hoffman

**Wilhelm Heinrich
Wackenroder**

Ο Wilhelm Heinrich Wackenroder (1773-1798) ήταν από τους πρώτους ρομαντικούς που υποστήριξαν την αυτονομία της μουσικής διότι πίστευε ότι τα συναισθήματα στην πραγματικότητα διατηρούνται σε συμπυκνωμένη μορφή μέσα στη μουσική. Η μουσική για τον Wackenroder, δεν αναπαράγει προκαθορισμένα δεδομένα συναισθήματα που υπάρχουν ήδη έξω από αυτή και το αληθινό περιεχόμενο της μουσικής αποτελείται από υπάρχουσες ανταποκρίσεις και συναισθήματα προς την ψυχή που τα φέρει στο φως.³³ Επομένως, η μουσική αφού είναι αυτόνομη και ανεξάρτητη από εικόνες και λόγια, θεωρήθηκε ως η τέχνη με τη μεγάλη προνομιακή πρόσβαση στο υπέροχο, στο άπειρο και στο πνευματικό βασίλειο. Θεωρήθηκε ακόμα ως το ύψιστο μέσο έκφρασης· η εκφραστική της δύναμη, είναι μια μορφή γνώσης μεταξύ της αισθητηριακής αντίληψης και της πνευματικής κατανόησης, μεταξύ της αίσθησης και της αναλογίας.

³¹ Βλ. αναλυτικότερα:

1) Σιώψη: 43-44

2) Ulrich Mchels, *Ατλας της Μουσικής, τόμος 2*, (Αθήνα: ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΝΑΚΑΣ 1999): 435

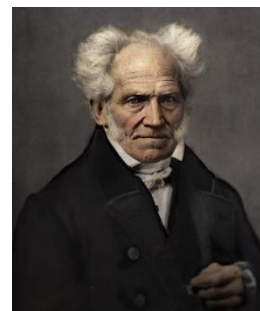
³² Βλ. αναλυτικότερα:

1) Σιώψη: 44

2) Ulrich: 437

³³ Σιώψη: 44

Για τον Arthur Schopenhauer (1788 -1860), η μουσική είναι η μόνη μη παραστατική τέχνη που καταφέρνει να μιλάει ευθέως για τον νοούμενο κόσμο και να διαπερνάει την ψευδαίσθηση της φαινομενικής πραγματικότητας..³⁴ Επίσης, ο ίδιος αναφέρει πως η μουσική μπορεί να αντιπροσωπεύει την ουσία των πραγμάτων σε αντίθεση με την γλώσσα η οποία προσδίδει την απλή τους αναφορά.³⁵

Arthur Schopenhauer

Καθώς η ρομαντική μουσική αποτελεί ένα πολύ μεγάλο κομμάτι του μοντέρνου ρεπερτορίου, αρκετοί μουσικολόγοι θεωρούν απαραίτητο να διαιρεθεί σε περιόδους, στην πρώιμη κι ύστερη ρομαντική μουσική.³⁶ Στην πρώιμη φάση, παρατηρείται μια προσπάθεια έκφρασης των αξιών για το Έθνος. Για τα μουσικά αισθητικά χαρακτηριστικά οι μελωδίες γίνονται πιο εκτεταμένες με μεγαλύτερο εύρος δυναμικών αλλαγών στο ρυθμό και την ένταση δημιουργώντας περισσότερες διαθέσεις λυρισμού και εκφραστικότητας. Η αρμονία διευρύνεται περισσότερο χρωματικά αποκτώντας πλουσιότερες και πολύπλοκες τονικές που δημιουργούν συναισθηματικές αντιθέσεις και εντάσεις. Οι μουσικές φόρμες είναι πιο ευέλικτες και ποικίλες ενώ μερικές φόρμες συνδυάζουν περισσότερα είδη ή έχουν πιο ανεπτυγμένους θεματικούς σχηματισμούς. Στη πρώιμη φάση αναπτύσσεται και η φωνητική μουσική όπως και τα όργανα ενώ οι ορχήστρες γίνονται μεγαλύτερες και ποικιλόμορφες, εμπλουτισμένες με περισσότερα και εξελιγμένα όργανα δίνοντας μια ώθηση για να αναπτύξουν τα τεράστια εκφραστικά τους όρια.

Για την ύστερη φάση της ρομαντικής μουσικής, όσον αφορά τα μουσικά αισθητικά χαρακτηριστικά της, οι μελωδίες είναι πολύ πιο επεξεργασμένες και ανεπτυγμένες με μεγάλες πολύπλοκες εναλλαγές ή διασπώνται περισσότερο ενώ γίνεται χρήση και εξωτικών μουσικών χαρακτηριστικών. Επίσης, οι δυναμικές αλλαγές των μελωδιών στην ένταση και στο ρυθμό είναι ακραίες.. Οι μουσικές φόρμες που κυριάρχησαν ήταν υβριδικές με βάση την κυκλική και την συμφωνική δομή. Η ορχήστρα γίνεται γιγάντεια με εφέ όπως τα *mute* και *glissandos*. Κυρίαρχο έργο στην ύστερη ρομαντική μουσική διατελεί ο Wilhelm Richard Wagner (1813-1883). Πιο ειδικά, η περίοδος αυτή ξεκινά μετά το 1848 αφότου ξέσπασε και η επανάσταση στην Ευρώπη η οποία διήρκεσε μέχρι και τις αρχές του 20^{ού} αιώνα, συμπεριλαμβάνοντας και έργο του Igor Fyodorovich Stravinsky (1882-1971). Το τέλος του μουσικού ρομαντισμού επέρχεται με την **Ιεροτελεστία της**

³⁴ Samson, J: Grove Music Online : «Romanticism»

³⁵ Σιώψη: 44

³⁶ Βλ. αναλυτικότερα:

1) Αποστολοπούλου: 185

2) Σιώψη: 44

Άνοιξης (1913) του Stravinsky που αποτελεί την απαρχή νέας μουσικής εποχής, τον μουσικό μοντερνισμό.³⁷

2.1 Η ζωή και το έργο του Louis-Hector Berlioz (1803 – 1869)

Ο Louis Hector Berlioz (1803-1869) θεωρείται ο συνθέτης που σημάδεψε την απαρχή της γαλλικής παράδοσης του ρομαντισμού στη μουσική, κύμα το οποίο κυριάρχησε τον δέκατο ένατο αιώνα. Αρκετοί θεωρούν πως το έργο του είναι η αντανάκλαση ολόκληρου του ρομαντισμού προκαλώντας ποικίλες θετικές και αρνητικές εντυπώσεις. Ο Berlioz στα δεκαοκτώ του άρχισε σπουδές στην ιατρική ικανοποιώντας έτσι την επιθυμία των γονιών του κάτι που διήρκεσε μόνο για ένα χρόνο αφότου αποφασίζει να αφοσιωθεί στην τέχνη της μουσικής. Όταν οι γονείς του τον αποκληρώσαν, εφηύρε τρόπους

Louis Hector Berlioz να διευθύνει

επιβίωσης μέσω της μουσικής, όπως να τραγουδά και να συμμετέχει σε χορωδίες. Η ανάμειξη του Berlioz με την μουσική αποτέλεσε μορφή επανάστασης σε ότι επικρατούσε μέχρι τότε στα μουσικά δρώμενα της εποχής του.³⁸

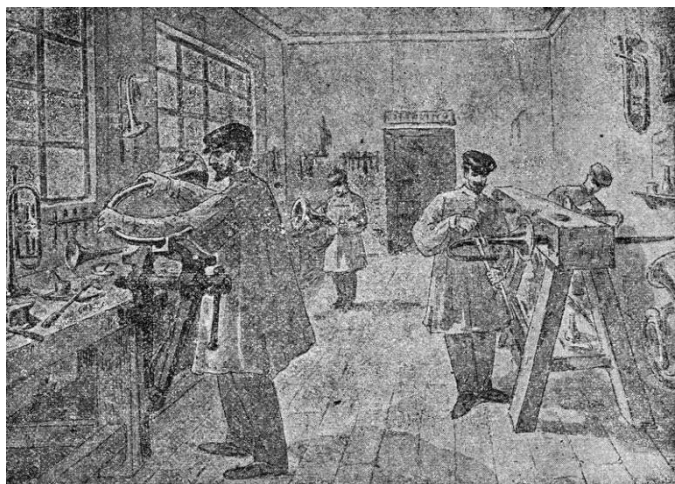
³⁷ Βλ. αναλυτικότερα:

- 1) Encyclopedia Britannica: «Romanticism»
- 2) Αποστολοπούλου: 185
- 3) Ulrich: 435

³⁸ Βλ. αναλυτικότερα:

- 1) Αποστολοπούλου: 190
- 2) Σοφίας Σπανούδη, *Ιστορία της μουσικής*, (Αθήνα: ΓΑΙΤΑΝΟΥ, 1940): 77 - 78

Ανάμεσα στις αλλαγές που ώθησαν στην ανάδειξη και την καλλιτεχνική δημιουργία του μουσικού ρομαντισμού ήταν η Βιομηχανική Επανάσταση, η οποία με τον τρόπο της άνοιξε τον δρόμο για μια νέα μορφή μεταχείρισης της μουσικής από τον Berlioz.³⁹ Συγκεκριμένα, συνέβαλε στη δημιουργία καινούργιων και ευαίσθητων μουσικών οργάνων, προσιτά προς απόκτηση, δίνοντας έτσι την δυνατότητα σε όργανα,

Κατασκευή μουσικών οργάνων στη Βιομηχανική Επανάσταση

που μέχρι τότε ήταν παραγκωνισμένα στην περίοδο του κλασικισμού να κατέχουν εξίσου σημαντική θέση σε ό,τι αφορούσε την ερμηνεία και την εκτέλεση.⁴⁰ Ειδικότερα, τα όργανα αποκτούν περισσότερες χροιές ενώ οι εκτάσεις τους μεγαλώνουν με ήχους πιο λαμπρούς και βαθύνουν αντίστοιχα με αποτέλεσμα οι συνθέτες της εποχής όπως και ο Berlioz να δίνουν την δυνατότητα στους εκτελεστές των νέων οργάνων να εξελίσσουν την δεξιότητά και την ερμηνεία τους.⁴¹ Αναγνωρισμένα, αξιοσημείωτη μνεία, δίνεται στο επίτευγμα του Berlioz να πλουτίσει τη ρομαντική ορχηστρική παλέτα αξιοποιώντας τα νέα όργανα όπως το μπάσο κλαρινέτο και το πίκολο με πρωτότυπα ηχοχρώματα

Resurrexit.		H. Berlioz	
Flauti.	2	2	2
Clar.	2	2	2
Clarineti (C & B)	2	2	2
Coro I & II (B)	2	2	2
Coro II & III (B)	2	2	2
Coro III & IV (B)	2	2	2
Violini	2	2	2
I & II (B)	2	2	2
Violoncelli	2	2	2
Violoncello	2	2	2
Violini	2	2	2
I & II (B)	2	2	2
Violoncelli	2	2	2
Violoncello	2	2	2
Violini	2	2	2
I & II (B)	2	2	2
Violoncelli	2	2	2
Violoncello	2	2	2

Hector Berlioz - Messe solennelle, H.20.

αυξάνοντας τον αριθμό των εκτελεστών συστήνοντας έτσι, μια πρωτόγνωρη για την εποχή πολυπληθή ορχήστρα.⁴² Για παράδειγμα, στο πρώτο του έργο *The Messe solennelle* που γράφτηκε το 1824 και εκτελέστηκε το 1825, συμμετείχαν 150 εκτελεστές. Ο ίδιος ο Berlioz αναφέρει ότι όλη η εκκλησία έτρεμε από τις απηχήσεις των πνευστών και τα στήθη των ακροατών ήταν φουσκωμένα όσο και η ορχήστρα.⁴³

³⁹ Machlis, Forney: 267

⁴⁰ Βλ. αναλυτικότερα:

- 1) Αποστολοπούλου: 186
- 2) Σιώψη: 37-38

⁴¹ Σιώψη: 37-38

⁴² Βλ. αναλυτικότερα:

- 1) Σπανούδη: 77 - 78
- 2) Αποστολοπούλου: 186
- 3) Machlis, Forney: 267-268
- 4) Σιώψη: 37-38

⁴³ Σπανούδη: 80-81

Ο Berlioz, κατορθώνει να ανοίξει νέους δρόμους προς την τέχνη της ενορχήστρωσης τόσο με τα έργα όσο και με το σύγγραμμά του όπως το εγχειρίδιο για την ενορχήστρωση Μελέτη της μοντέρνας ενοργάνωσης και ενορχήστρωσης (*Grand traité d'instrumentation et d'orchestration modernes* (1844)). Επιπρόσθετα, καταφέρνει να δημιουργήσει συνθέσεις που για την τότε εποχή του κλασικισμού ήταν αδύνατον να εκτελεστούν.⁴⁴ Στο συμφωνικό ποίημα *Les Francs Juges* παρατηρούνται γιγάντιες φόρμες σε σύγκριση με τις

Berlioz: "Les francs-juges" Overture, Op. 3, H 23D

κοινές φόρμες της τότε εποχής που από την πρώτη κιόλας εκτέλεση προκαλούν πολύ μεγάλη έκπληξη. Ένας κριτικός της εποχής αναφέρει πως τα χάλκινα πνευστά ερμηνεύοντας ενωμένα όλα σε οκτάβες κάτω από ένα θέμα αναδείκνυαν με τρομακτική και θηριώδη εκφραστικότητα την εξουσία και τον φανατισμό των ηρώων του έργου, αφήνοντας αποσβολωμένο το ακροατήριο.⁴⁵

Ο Berlioz μπαίνει ξανά στο ωδείο του Παρισιού μετά τις διαφωνίες του ως προς την ακαδημαϊκή αντιμετώπιση της μουσικής και παράλληλα προσπαθεί επανειλημμένα να ενταχθεί σε διαγωνισμούς αλλά είτε αποτύχανε είτε δεν γινόταν δεκτός. Ωστόσο, το 1830 με την καντάδα του «Σαρδανάπαλος» κατάφερε να αποσπάσει το πρώτο βραβείο της Ρώμης.⁴⁶

Ρομαντικά χαρακτηριστικά στη μουσική του είναι η ποιητικότητα, το πάθος, η φλογερή εκφραστικότητα, η ρυθμική ζωντάνια, η προσωπική του αντανάκλαση, η δραματικότητα, η

Grand traité d'instrumentation et d'orchestration modernes

⁴⁴ Βλ. αναλυτικότερα:

- 1) Σπανούδη: 77 – 78, 80-81
- 2) Αποστολοπούλου: 186 .
- 3) Machlis, Forney: 267-268
- 4) Σιώψη: 37-38

⁴⁵ Σπανούδη: 82

⁴⁶ Βλ. αναλυτικότερα:

- 1) Macdonald, Hugh. "Berlioz, (Louis-)Hector." Grove Music Online. 2001; Accessed 23 Mar. 2023. <https://www.oxfordmusiconline.com/grovemusic/view/10.1093/gmo/9781561592630.001.0001/omo-9781561592630-e-0000051424>.
- 2) Σπανούδη: 83

προγραμματικότητα και η φαντασία. Οι μελωδίες του συνήθως είναι πλατιές και ασύμμετρες με απρόβλεπτη εξέλιξη ενώ αναζητεί, εισάγει και χρησιμοποιεί νέες συγχορδίες και αρμονίες επηρεάζοντας όλους τους ακόλουθους του μουσικού ρομαντισμού. Επίσης, επιλέγει να μην καταλήγει σε συγκεκριμένες συγχορδίες και πτώσεις καταφέροντας να ξαφνιάσει και να ανανεώσει το εκπαιδευμένο αυτί στις φόρμες και τους ήχους του κλασικισμού αποδίδοντας μεγαλύτερη συναισθηματική ένταση.⁴⁷ Ως ρομαντικός καλλιτέχνης αφήνεται στο ανήσυχο ένστικτο του και σε συνδυασμό με τις γνώσεις του οδηγείται διαρκώς σε εκρηκτικές και πρωτότυπες δημιουργίες. Οι δημιουργίες του πηγάζουν από την φαντασία του, την τεχνική του, τις αισθήσεις και τη θέληση του. Σε κάθε έργο σπαταλά όλη τη μεγαλοφυΐα και την ψυχή του χωρίς όρια κάνοντας ένα τον καλλιτέχνη και τον άνθρωπο. Είναι φανερό πως στα έργα του αντικατοπτρίζει ολόκληρη την εσωτερική ζωή του ρομαντικού ήρωα με όλους τους ενδόμυχους πόθους, τα πάθη και τις μεγάλες λαχτάρες.⁴⁸

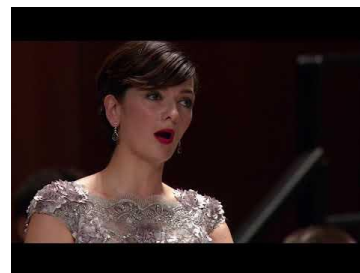

Hector Berlioz - La Damnation De Faust

στην εποχή του. Από αρκετούς θεωρείται τραγικό γεγονός στη ζωή του το ότι το κοινό του ήταν πάρα πολύ λίγο, μιας και τα τελευταία χρόνια της ζωής του τα πέρασε μέσα στη μοναξιά και τη φτώχεια. Από την εποχή που έζησε μέχρι και τον 20ό αιώνα η μουσική του δεν κατάφερε να αναγνωριστεί ως μεγάλης δημοτικότητας. Επίσης, στον θάνατο του λίγοι ήταν αυτοί που τον συνόδευσαν στην τελευταία του κατοικία.⁴⁹

Ο Berlioz αν και θεωρήθηκε ανίκανος εκτελεστής για κάποιο μουσικό όργανο ως συνθέτης καταφέρει να δημιουργήσει αυθεντικά και σπουδαία έργα. Τα περισσότερα από τα πιο διάσημα έργα του όπως *La damnation de Faust* (1845)και *Roméo et Juliette* (1839) θεωρήθηκαν υβριδικά χωρίς

όμως κάποια αναγνωρισμένη αξία

Berlioz : Roméo et Juliette

⁴⁷ Βλ. αναλυτικότερα:

- 1) Machlis, Forney: 159-160
- 2) Σιώψη: 160

⁴⁸ Βλ. αναλυτικότερα:

- 1) Barzun, J.. "Hector Berlioz." Encyclopedia Britannica, March 4, 2023.
<https://www.britannica.com/biography/Hector-Berlioz>.
- 2) Σπανούδη: 81

⁴⁹Σπανούδη: 82

Πριν από το 1945 περίπου το ρεπερτόριο του Berlioz περιοριζόταν στη *Φανταστική Συμφωνία* και σε μερικά σύντομα αποσπάσματα από άλλα έργα. Με την άφιξη των δίσκων και την μεγάλη αναπαραγωγή τους το κοινό αποκτά τη δυνατότητα να γνωρίζει και να κρίνει τα μουσικά έργα χωρίς να χρειάζεται να περιμένει την ζωντανή εκτέλεση τους. Έτσι, με αφορμή την μεγαλύτερη αναζωπύρωση του για τα 100 χρόνια μετά τον θάνατο του με την αναβίωση του *Les Troyens* που δημοσιεύεται ηχογραφημένο θα μπορούσαμε να πούμε πως ίσως να έγινε μια μεγάλη καθιέρωση του. Ο Sir Donald Tovey, βρετανός μουσικολόγος ανέφερε πως δεν είχε ακούσει πριν το έργο *Les Troyens* δηλώνοντας ότι είναι ένα από τα πιο γιγαντιαία και πειστικά αριστουργήματα στα μουσικά δράματα. Ακόμη και στον 21ο αιώνα συνεχίζονται νέες πλήρεις εκδόσεις της μουσικής του, των λογοτεχνικών έργων του και της αλληλογραφίας του ενώ αρκετό υλικό βρίσκεται ακόμη σε εξέλιξη εξιλεώνοντας την για χρόνια παραμέληση και παρεξήγηση που υπήρχε είτε κατά την διάρκεια της ζωής του είτε μετά τον θάνατο του.⁵⁰

Hector Berlioz - Les Troyens

Σε επιστολή προς τον πατέρα του είχε αναφέρει την επιθυμία να αφήσει στον κόσμο ένα δοξασμένο όνομα με την ύπαρξη και τα ίχνη του χαρακτηρίζοντας την επιθυμία αυτή ως μια φλογερή λαχτάρα που τον τυραννούσε. Με όλα αυτά τα στοιχεία αλλά και με ακόμη πιο πολλά είναι προφανές πως ο Berlioz όντως κατάφερε να αλλάξει την ιστορία της μουσικής αφήνοντας το όνομα του σε αυτήν.⁵¹

2.1.1. Προγραμματική Μουσική και Φανταστική Συμφωνία (1830) ως παράδειγμα του Μουσικού Ρομαντισμού

2.1.2. Προγραμματική Μουσική

⁵⁰ Βλ. αναλυτικότερα:

- 1) Barzun: *Encyclopedia Britannica*: «Hector Berlioz»
- 2) Macdonald: *Grove Music Online*: «Berlioz, (Louis-)Hector»

⁵¹ Βλ. αναλυτικότερα:

- 1) Σπανούδη: 82
- 2) Αποστολοπούλου: 190

Στη ρομαντική μουσική είναι διάχυτος ο δεσμός με την λογοτεχνία σε αρκετές από τις μορφές που είχε η μουσική, όπως για παράδειγμα την προγραμματική μουσική, τη δημιουργία μουσικών θεμάτων για το θέατρο, τα μυθιστορήματα, την αφηγηματική ποίηση και την όπερα.⁵² Ήδη γύρω στο 1830 οι λόγιοι του ρομαντισμού δίνουν μεγάλη έμφαση στο νόημα της μουσικής ενθαρρύνοντας την αντιμετώπιση της ως μέσο έκφρασης ιδεών. Έτσι, η μουσική κατέχοντας την ικανότητα να μπορεί να δημιουργήσει ατμόσφαιρα, συναισθήματα και διάθεση γίνεται το μέσο για την έκφραση εξωμουσικών ιδεών.⁵³ Ο Berlioz και γενικά οι ρομαντικοί καλλιτέχνες έτειναν προς την ένωση όλων των τεχνών. Οι ποιητές προσπαθούσαν να μελοποιήσουν τα ποιήματα τους και οι μουσικοί να εκφράσουν τη μουσική τους μέσα από μερικές αράδες. Ο Berlioz συγκεκριμένα θεωρείται ένας ευφυέστατος δηκτικός συγγραφέας, ποιητής και κριτικός με την μουσική να αποτελεί πάντοτε το ισχυρότερο στοιχείο ως προς την έκφραση του.⁵⁴ Επίσης, θεωρείται ο πρώτος επίσημος δημιουργός της προγραμματικής μουσικής μαζί με τον Franz Liszt (1811 – 1886) που επινόησε το συμφωνικό ποίημα. Κατάφερε να χαράξει στον 19^{ος} αιώνα την χρυσή εποχή της προγραμματικής μουσικής, ενός από τα σημαντικότερα μουσικά είδη του ρομαντισμού.

Προγραμματική μουσική είναι η μουσική που σχετίζεται με εξωμουσικές ιδέες από μια ιστορία, ένα ποίημα ή ένα γεγονός. Το έναυσμα για την δημιουργία αλλά και η κινητήριος δύναμη είναι η εξυπηρέτηση αυτών των εξωμουσικών στοιχείων με στόχο την έμφαση και την απεικόνιση τους χρησιμοποιώντας την δύναμη της μουσικής έκφρασης. Αυτά τα στοιχεία μπορεί να υποδηλώνονται από τον τίτλο ή να επεξηγούνται σε περιγραφικές σημειώσεις ονομάζοντας τις πρόγραμμα. Ένα έργο προγραμματικής μουσικής εκφράζει τα συναισθήματα, τους χαρακτήρες, τα γεγονότα της ή τους ήχους της φύσης από μια συγκεκριμένη ιστορία.⁵⁵ Για παράδειγμα όπως αναφέρεται και σε κριτικές

⁵² Βλ. αναλυτικότερα:

- 1) Αποστολοπούλου: 185
- 2) Encyclopedia Britannica: «Romanticism»

⁵³ Σιώψη: 143

⁵⁴ Βλ. αναλυτικότερα:

- 1) Σπανούδη: 77 – 78
- 2) Σιώψη: 37
- 3) Machlis, Forney: 289

⁵⁵ Βλ. αναλυτικότερα:

- 1) T. Editors of Encyclopaedia. "program music." *Encyclopedia Britannica*, January 31, 2014. <https://www.britannica.com/art/program-music>.
- 2) Roger Kamien, *Music an appreciation*, (United States of America: The McGraw-Hill Companies, 1996) σελ 314
- 3) Machlis, Forney: 289
- 4) Σιώψη: 36

για το έργο Les Francs Juges του Berlioz το ουράνιο τόξο απεικονίζουν μουσικά τα βιολιά , την καταιγίδα το εκκλησιαστικό όργανο και τον χρόνο το κτύπημα των κρουστών με δημιουργικούς τρόπους κατορθώνοντας όντως τον σκοπό του συμφωνικού ποιήματος.⁵⁶

**Berlioz: Les francs-juges, Overture,
Op. 3, H 23D**

Η προγραμματική μουσική θεωρείται πως υπήρχε προ αιώνων, ωστόσο στην ρομαντική περίοδο κυριάρχησε στο προσκήνιο. Ήδη από τον Beethoven και τον Schubert η μουσική γίνεται το μέσο έκφρασης εξωμουσικών ιδεών έχοντας προγραμματικά στοιχεία. Ο Beethoven είχε αναφέρει πως η Ποιμενική συμφωνία είναι μια έκφραση συναισθημάτων και όχι μια ζωγραφική έκφραση. Όπως ο Berlioz έτσι και άλλοι ρομαντικοί συνθέτες προσελκύστηκαν ιδιαίτερα από την προγραμματική μουσική αξιοποιώντας την δυνατότητα της για την δημιουργία ατμοσφαιρας και έκφραση συναισθημάτων κάτι που και σε μουσικά έργα που δεν ήταν προγραμματική μουσική υπήρχε ήδη. Για παράδειγμα ο Tchaikovsky Pyotr Il'yich Tchaikovsky (1840-1893) είχε αναφέρει για την έκτη του συμφωνία πως αν και δεν παρουσίασε κάποιο συγκεκριμένο πρόγραμμα για αυτή, στη πραγματικότητα υπάρχει ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα που θα παραμείνει αίνιγμα για όλους, αφήνοντας τους ακροατές να προβληματιστούν. Το πρόγραμμα παραμένει υποκειμενικό εκφράζοντας στη συμφωνία τα πικρά δάκρια μέσα από τα ποικίλα μουσικά χαρακτηριστικά των οποίων κάνει χρήση.⁵⁷

Tchaikovsky Symphony 6 - Them

Πιο γενικά, η ρομαντική μουσική όπως προαναφέρθηκε αποδείχθηκε ως η καταλληλότερη από όλες τις τέχνες για την δυνατότητα να εκτείνει τα όρια σε ό,τι μπορεί να εκφραστεί για τον «πραγματικό» αλλά και τον φανταστικό «κόσμο».⁵⁸ Η μουσική δίνοντας στα συναισθήματα μια αντικειμενική μορφή από την ίδια την διάθεση της και όχι την κάθε προσωπική διάθεση του ακροατή μπορεί να εκφράσει ιδέες που η γλώσσα αδυνατεί να συλλάβει και να εμβαθύνει αναγνωρίζοντας την ανεξαρτησία από κάθε εξωμουσικό στοιχείο αλλά χωρίς να αποτρέπει την συνήπαρξη τους.⁵⁹ Ήδη,

⁵⁶Σπανούδη: 82

⁵⁷Βλ. αναλυτικότερα:

- 1) Kamien: 314
- 2) Encyclopedia Britannica: «program music»
- 3) Encyclopedia Britannica: «Romanticism»

⁵⁸Αποστολοπούλου: 185

⁵⁹ Βλ. αναλυτικότερα:

- 1) Αποστολοπούλου: 185

γύρω στο 1830, οι λόγιοι του ρομαντισμού έδωσαν μεγάλη έμφαση στο νόημα της μουσικής ενθαρρύνοντας την αντιμετώπιση της ως το ανώτατο μέσον έκφρασης ιδεών δημιουργώντας συναισθήματα, διαθέσεις και ατμόσφαιρες ξεπερνώντας την λογοτεχνία. Με χαρακτηριστικό της εποχής την ένωση των τεχνών και συγκεκριμένα τον διάχυτο δεσμό μουσικής και λογοτεχνίας δεν θα μπορούσε να απορριφθεί ως είδος ρομαντικής μουσικής η προγραμματική μουσική μιας και φέρει σχεδόν όλα τα χαρακτηριστικά του μουσικού ρομαντισμού.⁶⁰ Συγκεκριμένα, χαρακτηριστικό είναι η έκφραση συναισθημάτων, διαθέσεων και ατμοσφαίρας μέσω μουσικών στοιχείων μιας και η μουσική στην προγραμματική μουσική γίνεται το μέσο για απεικόνιση εικόνων, περιγραφή χαρακτήρων, τοπίων και γεγονότων. Επιπλέον, το ότι αναπαριστά ευφάνταστα και φανταστικά θέματα με στοιχεία μαγείας και υπερφυσικού παρμένα από τη λογοτεχνία, μυθολογία, ιστορία τη φύση κλπ. Τέλος το ότι δίνει έμφαση στον ατομικισμό μέσω του ρομαντικού ήρωα και την υποκειμενική εμπειρία του καλλιτέχνη εκφράζοντας τα συναισθήματα, τις εμπειρίες και τις ιδέες στους ακροατές μέσω του έργου.

Συνοπτικά, όλα αυτά τα ρομαντικά χαρακτηριστικά για την συναισθηματική έκφραση, την αφηγηματική αφήγηση, των ευφάνταστων θεμάτων και της ατομικής υποκειμενικότητας επηρέασαν σε μεγάλο βαθμό την ανάπτυξη και τα χαρακτηριστικά της προγραμματικής μουσικής. Έτσι, ο Berlioz και άλλοι συνθέτες χρησιμοποίησαν αυτά τα στοιχεία για να δημιουργήσουν έργα που στόχευαν στην εμπλοκή των συναισθημάτων, της φαντασίας και των προσωπικών εμπειριών του ακροατή.⁶¹

-
- 2) Αναστασία Σιώψη, Η μουσική στην Ευρώπη του Δεκάτου Ενατου Αιώνα, (Αθήνα: Τυπωθήτω, 2005) σελ 43-44

⁶⁰ Βλ. αναλυτικότερα:

- 1) Αποστολοπούλου: 185
- 2) Σπανούδη: 77 – 78
- 3) Αναστασία Σιώψη, Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΣΤΗ ΕΥΡΩΠΗ ΤΟΥ ΔΕΚΑΤΟΥ ΕΝΑΤΟΥ ΑΙΩΝΑ, (Αθήνα: Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρανός, 2005) σελ 37
- 4) Machlis, Forney: 289
- 5) Encyclopedia Britannica: «Romanticism»
- 6) Αναστασία Σιώψη, Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΣΤΗ ΕΥΡΩΠΗ ΤΟΥ ΔΕΚΑΤΟΥ ΕΝΑΤΟΥ ΑΙΩΝΑ, (Αθήνα: Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρανός, 2005) σελ 143

⁶¹ Βλ. αναλυτικότερα:

- 1) Scruton, Roger. "Programme music." Grove Music Online. 2001; Accessed 15 Jun. 2023.
<https://www.oxfordmusiconline.com/grovemusic/view/10.1093/gmo/9781561592630.001.0001/omo-9781561592630-e-0000022394>.
- 2) Machlis, Forney: 289-290
- 3) Σιώψη: 143-145
- 4) Encyclopedia Britannica: «program music»

2.1.3 Η Φανταστική Συμφωνία (1830)

Ο χορός των μαγισσών από την φανταστική συμφωνία

Η Φανταστική Συμφωνία η οποία γράφτηκε το 1830, αποτελείται από 5 μέρη και θεωρείται ως ένα σημαντικό παράδειγμα για την προγραμματική μουσική. Χαρακτηρίζεται ως ένα από τα σημαντικότερα έργα του ρομαντισμού αφού τα εμφανή σημαντικά ρομαντικά χαρακτηριστικά της την κατατάσσουν ως «ρομαντικό μανιφέστο». Συγκεκριμένα, όπως και ο ίδιος αναφέρει «Η σωστή απόδοσή των έργων του απαιτεί ένα συνδυασμό εξαιρετικής ακρίβειας και ακαταμάχητου σφρίγγους, ελεγχόμενης ορμητικότητας, ονειρικής τρυφερότητας και μιας παθολογικής σχεδόν μελαγχολίας», ρομαντικά χαρακτηριστικά που πραγματικά ξεχειλίζουν στη Φανταστική Συμφωνία. Υποστηρίζεται πως ο Berlioz έγραψε τη συμφωνία ή τουλάχιστον κάποια από τα μέρη της ενώ ήταν υπό την επήρεια όπιου προσπαθώντας να παρουσιάσει τις φανταστικές του σκέψεις σε συνδυασμό με την αποτυχημένη σχέση και το ανεκπλήρωτο πάθος για την ηθοποιό Harriet Constance Smithson (1800 – 1854). Χαρακτηριστικό της σύνθεσης αυτής είναι η μεγάλη έκταση σε σύγκριση με συμφωνίες του κλασικισμού, η διευρυμένη, πιο πλούσια και γεμάτη χρώματα ενορχήστρωσή της και ιδίως η *Idée fixe* (έμμονη ιδέα). Στο έργο ο πρωταγωνιστής αλλά και ο ρομαντικός ήρωας είναι η αντανάκλαση του ίδιου του συνθέτη.⁶²

⁶² Βλ. αναλυτικότερα:

- 1) Schwarm, B.. "Symphonie fantastique, Op. 14." Encyclopedia Britannica, November 6, 2016. <https://www.britannica.com/topic/Symphonie-fantastique-Op-14>.
- 2) Σιώψη: 161

Η ιστορία στη Φανταστική Συμφωνία ξεκινάει με ένα πολύ ευαίσθητο ήρωα γεμάτο φαντασία που πνίγεται από απελπισία λόγω της ανεκπλήρωτης αγάπης του. Μέσα από την απογοήτευση και την απελπισία του αποφασίζει να δώσει τέλος στη ζωή του πίνοντας δηλητήριο. Ο ήρωας πέφτει σε βαθύ ύπνο και δεν πεθαίνει, έτσι ξεκινάει ένα μεγάλο ταξίδι με τις αισθήσεις του, τα συναισθήματα και τις μνήμες του. Όλα αυτά που εκτυλίσσονται κατά την κωματώδη κατάσταση στην οποία βρίσκεται, παρουσιάζονται και εκφράζονται στη μουσική με την τεχνική της έμμονης ιδέας. Συγκεκριμένα, μελωδία αυτή αναπαριστά την αγαπημένη του και εμφανίζεται συνεχώς σε διάφορες μορφές κατά την διάρκεια του έργου. Η αγαπημένη του ως πρωταγωνίστρια ακούγεται διαφορετικά σε κάθε εμφάνιση και στα πέντε μέρη ανάλογα με το τι θέλει να εκφράσει ο Berlioz.⁶³

Το πρώτο μέρος της συμφωνίας ξεκινάει με μια εισαγωγή που αποτελείται από τα πρώτα 63 μέτρα κάτι που θα μπορούσε να αποτελέσει σχεδόν μια κίνηση από μόνη της. Η αργή μελωδία της εισαγωγής περιέχει διακυμάνσεις στον ρυθμό και στη διάθεση καταφέροντας να δημιουργήσει μια ονειρική ατμόσφαιρα. Η μελωδία του βιολιού στην εισαγωγή εκφράζει την μεγάλη θλίψη του και την μάταιη ελπίδα για την αγάπη.

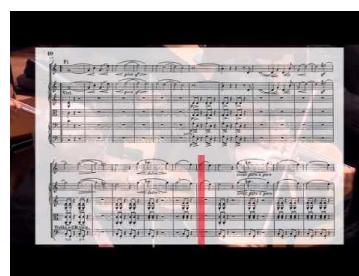

Berlioz: "Symphonie Fantastique"
- 1st Mvt.

Παράδειγμα εισαγωγής: Μέτρα 1-4

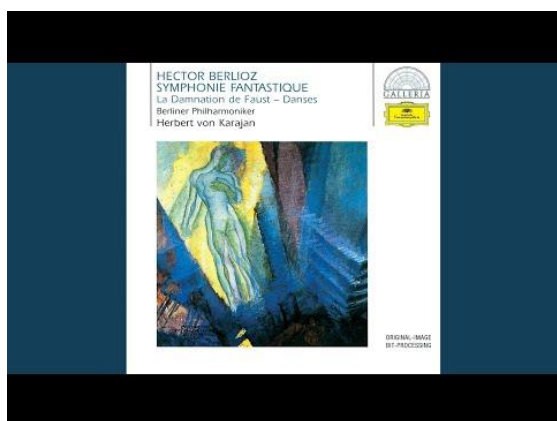
Στη συνέχεια, μέσα στο allegro εμφανίζει την αγαπημένη του με την έμμονη ιδέα χαρακτηρίζοντάς την ως παθιασμένη, ευγενική και ντροπαλή.

Symphonie fantastique : idée fixe
du mouvement 1

⁶³ Kamien: 354

Παράδειγμα του θέματος της έμμονης ιδέας: Μέτρα 17- 86

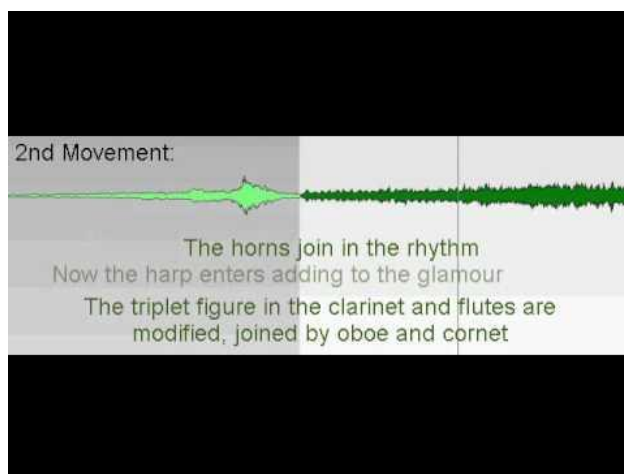

Berlioz: Symphonie fantastique, Op. 14 - 1. Rêveries. Passions (Largo - Allegro agitato ed appassionato assai)

Ο Berlioz με τις χρήσεις χρωματικών κλιμάκων και πιτσικάτο στα έγχορδα απεικονίζει την ένταση, ενώ με την χρήση της παύσης ως σιωπής γίνεται πιο δραματική η ατμόσφαιρα (Μέτρα: 229-234).

Προς το τέλος, η μουσική απεικόνιση της κοπέλας (indee fixe) γίνεται από όλη την ορχήστρα (Μέτρα : 410-438) και εμφανίζεται δυναμική και χαρούμενη απεικονίζοντας την θρησκευτική παρηγοριά του ήρωα όπως αναφέρει και το πρόγραμμα. Γενικά χαρακτηριστικά του πρώτου μέρους είναι το πάθος, η ονειροπόληση, η ζωνηρότητα και η ταραχή.⁶⁴

Στο δεύτερο μέρος, παρουσιάζει την έμμονη ιδέα σε ένα ρυθμό βαλς δίνοντας μια ατμόσφαιρα από ένα λαμπρό χορευτικό πάρτι. Η αστραφτερή ατμόσφαιρα αυτή, απεικονίζεται με το τρέμουλο των εγχόρδων (Μέτρα 2-4) και τα αρπέζια της άρπας (Μέτρα 5-6) . Επίσης γίνεται χρήση μιας πολύ μεγάλης και πλούσιας ποικιλίας χρωμάτων ανάμεσα στα όργανα, τους ήχους και τις δυναμικές τους.

Berlioz Symphonie Fantastique, 2nd Movement: Un Bal

⁶⁴ Βλ. αναλυτικότερα:

- 1) Machlis, Forney: 293
- 2) Kamien: 355

Παράδειγμα: Μέτρα: 2-6

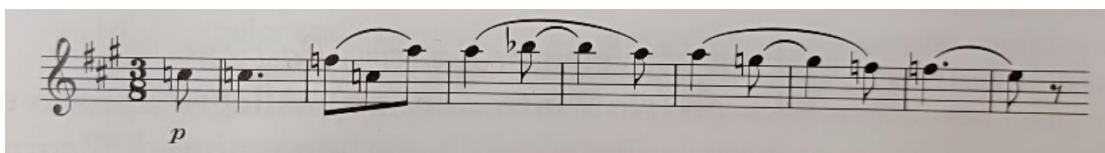

Στο δεύτερο μέρος, η έμμονη ιδέα που είναι γραμμένη σε ρυθμό βαλς εκτελείται από τα ξύλινα πνευστά δημιουργώντας μια ατμόσφαιρα εκφραστικότητας από ένα λαμπρό χορευτικό πάρτι.

Το θέμα του βαλς από τα βιολιά (Μέτρα 38-46):

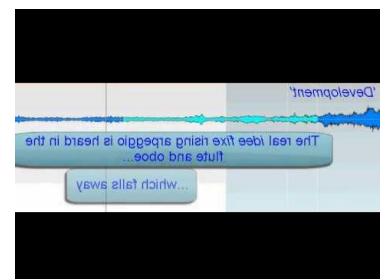

Παράδειγμα της indee fixe Μέτρα 120-128:

Με αυτή την καινοτόμα ενορχήστρωση, κατατάσσεται το έργο του ως πηγή έμπνευσης για τις νέες δυνατότητες ενορχήστρωσης. Χαρακτηριστικά που φέρει το δεύτερο μέρος είναι ο θαυμασμός και ο ενθουσιασμός αφού η ολοκλήρωση της κίνησης τελείται σε μια πολύ λαμπρή ατμόσφαιρα.⁶⁵

Στο τρίτο μέρος, η ορχήστρα ξεκινά την εισαγωγή με ένα αγγλικό κόρνο και ένα όμποε σε μια οκτάβα ψηλότερα, τα οποία αφήνουν μια διάθεση μοναξιάς μέσα στη φύση (Μέτρα 1-8). Θεωρείται ως η πρώτη ιστορικά συμφωνία που άρχισε με ένα ντουέτο από δυο όργανα μόνο.

Berlioz's *Symphonie Fantastique*
3rd Movement

⁶⁵ Βλ. αναλυτικότερα:

- 1) Kamien: 356
- 2) Machlis, Forney: 293

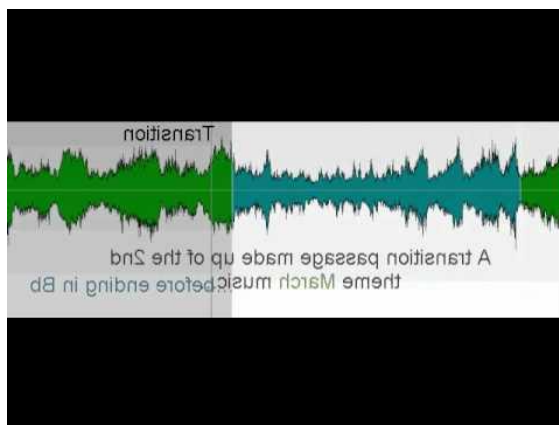
Στη συνέχεια παρουσιάζει την έντονη ονειροπόληση με μια εκτεταμένη μελωδία στο φλάουτο.

Παράδειγμα (Μέτρα 20-23):

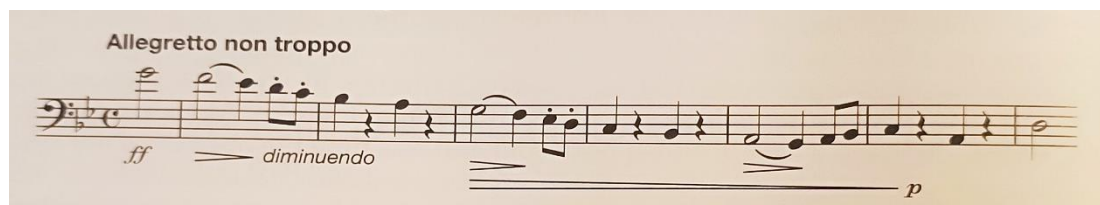
Η έμμονη ιδέα έχει ταραγμένο χαρακτήρα και αποτυπώνεται με την ερμηνεία από το φλάουτο και το όμποε σε αντίθεση με το τσέλο και τα μπάσα (Μέτρα 93-96). Αυτός ο συνδυασμός αντίθεσης στις διαφορετικές εκτάσεις και στα διαφορετικά χρώματα δημιουργεί μια λαμπρότητα. Κατόπιν, χρησιμοποιεί τα τύμπανα για να αναπαραστήσει την εντύπωση της βροντής ώστε να αυξήσει την ένταση της θλίψης, της ανησυχίας και της απομόνωσης. Χαρακτηριστικά του τρίτου μέρους είναι η μοναχικότητα, η λησμονιά, η μοναξιά και η θλίψη.⁶⁶

Το τέταρτο μέρος παρουσιάζεται σαν μια τρομακτική, διαβολική πορεία. Με την συνεχή χρήση των χάλκινων και των κρουστών δημιουργεί την έντονη δράση και τη δραματικότητα. Καταφέρνει να αναπαραστήσει μια απειλητική ατμόσφαιρα μέσω των εκρηκτικών ορχηστρικών ήχων συνδυάζοντας τα σιωπηλά γαλλικά κόρνα, τα τυμπάνια και τα μπάσα σε πιτσικάτο (Μέτρα 1-5). Το πρώτο θέμα του τέταρτου μέρους ακούγεται από τα βιολοντσέλα και τα μπάσα να πέφτει όλο και σε πιο χαμηλές συχνότητες απεικονίζοντας μουσικά την εικόνα μιας εκτέλεσης.

Berlioz's *Symphonie Fantastique* 4th Movement

Παράδειγμα του πρώτου θέματος Μέτρα 18-24:

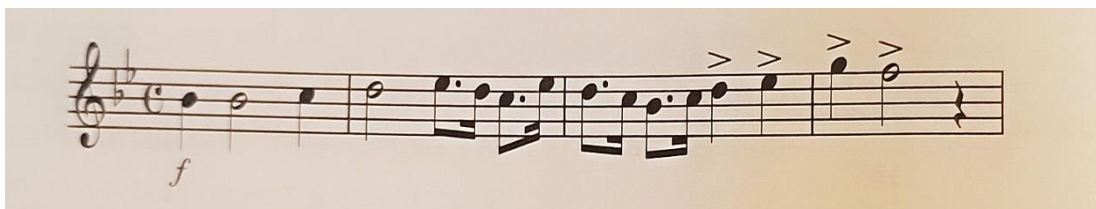

⁶⁶Βλ. αναλυτικότερα:

- 1) Machlis, Forney: 293
- 2) Kamien: 356-357

Η μελωδία επαναλαμβάνεται αρκετές φορές με αντιμελωδίες στα φαγκότα και επαναλήψεις από τα χάλκινα και τα πνευστά.

Παράδειγμα των εντιμελωδιών (Μέτρα 62-65):

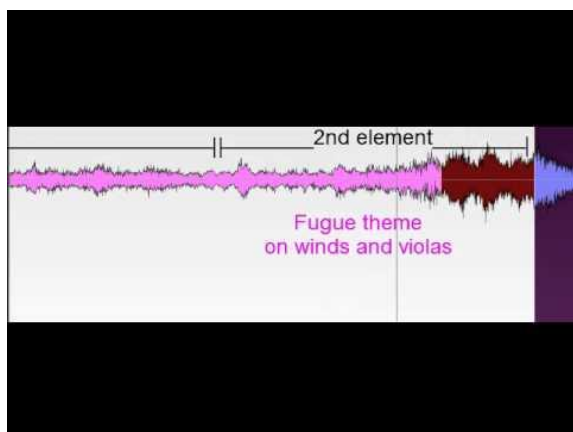

Στο τέλος, η έμμονη ιδέα, εμφανίζεται σε σόλο στο κλαρίνο ενώ διακόπτεται άγρια και δυνατά από μια συγχορδία η οποία προσωποποιεί τον απαγχονισμό.

Παράδειγμα για indee fixe στη τέταρτη κίνηση:

Χαρακτηριστικά του τέταρτου μέρους είναι η ταραχή, η φαντασία, το διαβολικό στοιχείο και η ένταση.⁶⁷

Berlioz; Symphonie Fantastique 5th Movement - Dreams of a Witches' Sabbath

και γέλιων από τα όργανα. Τα τρέμουλο σε υψηλές αλλά και σιγανές σε ένταση συχνότητες μαζί με απειλητικούς χαμηλούς τόνους από τα μπάσα και τα βιολοντσέλα δημιουργούν μια μίξη χρωματικών

⁶⁷ Βλ. αναλυτικότερα:

- 1) Kamien: 357-358
- 2) Machlis, Forney: 293

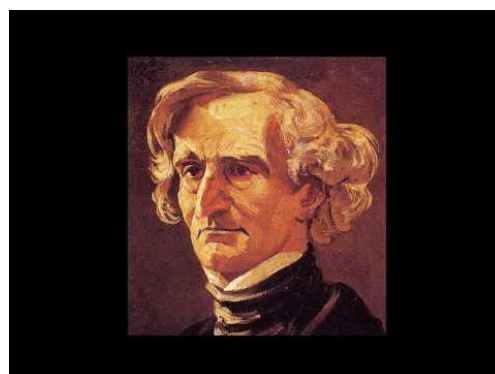
και δυναμικών εντάσεων(μέτρα 1-6). Στο Allegro η έμμονη ιδέα εμφανίζεται σε μια χορευτική μελωδία τετριμμένη και τρομακτική σε αντίθεση με το χαρακτήρα της μελωδίας όπως εμφανιζόταν μέχρι τότε που ήταν ευγενικός και συνεσταλμένος θέλοντας να παρουσιάσει την αγαπημένη του σαν μια μάγισσα πλέον. Η μελωδία ακούγεται από κλαρινέτο σε υψηλές συχνότητες με άγριες εναλλαγές και αρκετές τρίλιες.

Παράδειγμα για indee fixe στο πέμπτο μέρος μέτρα 40-46:

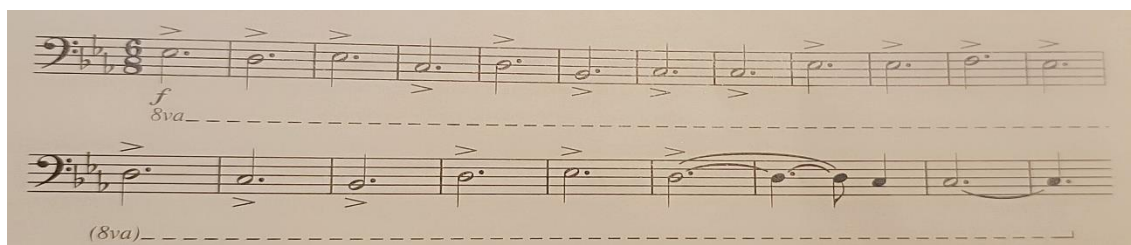

Ο συνθέτης με την χρήση των καμπάνων και την μελωδία του dies ire να περνάει μέσα από διάφορες εναλλαγές προσπαθεί να αναπαραστήσει μια ατμόσφαιρα από κηδεία.

Παράδειγμα για την μελωδία του dies ire (Μέτρα121-146):

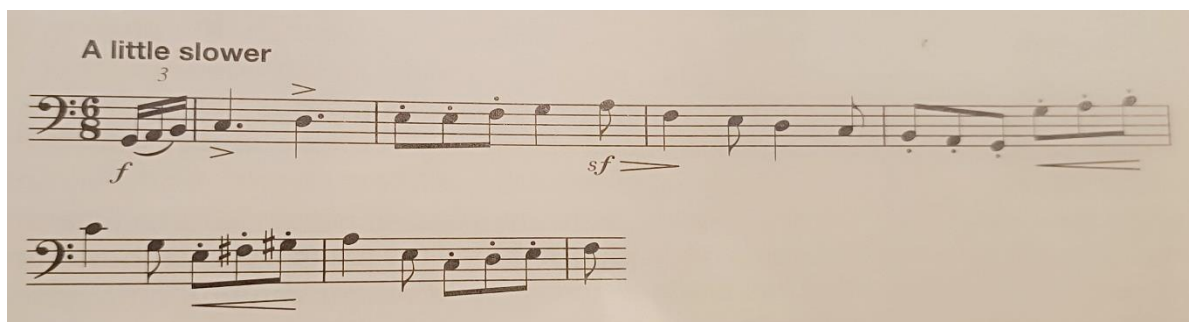

Hector Berlioz - Dies irae (Songe d'une nuit du sabbat)

Επίσης, ο χορός των μαγισσών αναπαρίσταται υπό την μορφή φούγκας αρχίζοντας από χαμηλές συχνότητες και έπειτα περνάει μια μεγάλη επεξεργασία από όλη την ορχήστρα. Το μέρος τελειώνει με μια έκρηξη συνδυάζοντας το dies ire με τον χορό των μαγισσών από όλη την ορχήστρα.

Παράδειγμα από την μελωδία για τον χορό των μαγισών (Μέτρα 225-231):

Χαρακτηριστικά της Πέμπτης Κίνησης είναι η οργή , η φαντασία, το έντονο δαιμονικό στοιχείο και το γκροτέσκο.⁶⁸

Η μουσική του Berlioz επηρεάζεται από το ενδιαφέρον του συνθέτη προς τη λογοτεχνία και τη ζωγραφική και ιδιαίτερα προς τον Victor Hugo (1802 – 1885) και τον Eugène Delacroix (1798 - 1863) .⁶⁹ Σύμφωνα με τον Théophile Gautier (1811 – 1872) ο Berlioz για την μουσική, ο Victor Hugo για την λογοτεχνία και ο Eugène Delacroix για την εικαστική τέχνη αποτελούν την μεγάλη τριάδα του ρομαντισμού. Ένα από τα βασικά κοινά χαρακτηριστικά τους είναι η ελευθερία στην έκφραση.⁷⁰

Η Φανταστική Συμφωνία δικαίως χαρακτηρίζεται ως ένα μουσικό ρομαντικό μανιφέστο μιας και χαρακτηριστικά όπως η φαντασία, η ενσάρκωση του καλλιτέχνη στο έργο, η έντονη έκφραση συναισθημάτων με στοιχεία όπως το διαβολικό, το ανεκπλήρωτο κλπ. ξεχειλίζουν με την πρώτη και όλη ακρόαση του έργου.

Κεφάλαιο 3^ο

3. Ο Ρομαντισμός στη Ζωγραφική

⁶⁸ Βλ. αναλυτικότερα:

- 1) Machlis, Forney: 293
- 2) Kamien: 358-359
- 3) Taruskin Richard, *The Oxford history of Western music*, Τόμος 3, (Oxford: Oxford University Press, 2005) σελ. 336-337

⁶⁹ Σπανούδη: 88

⁷⁰ Βλ. αναλυτικότερα:

- 1) Σπανούδη: 88
- 2) Spencer, Michael. "Théophile Gautier, Music Critic." *Music & Letters* 49, no. 1 (1968): 4–17. <http://www.jstor.org/stable/731333>.

Στη ζωγραφική, παρατηρούμε πως ο ρομαντισμός έχει ως αφετηρία την δεκαετία του 1760 και 1770. Κατά τη διάρκεια αυτής της δεκαετίας, αρκετοί καλλιτέχνες όπως οι

Sextus Pompeius consulting Erichtho before the Battle of Pharsalia by John Hamilton Mortimer

James Barry (1741-1806), Henry Fuseli (1741-1825), John Hamilton Mortimer (1740-1779) άρχισαν να

ζωγραφίζουν στοιχεία τα οποία έρχονταν σε

αντίθεση με χαρακτηριστικά του κλασικισμού. Πιο συγκεκριμένα, προτίμησαν περίεργες θεματικές που προκαλούσαν αρνητικά συναισθήματα και περίεργες με έντονο ηρωισμό στη θέση των ιστορικών και μυθολογικών θεμάτων.

Οι πίνακες τους είχαν χαρακτηριστικά δυνατών γραμμικών σχεδίων με έντονες αντιθέσεις ανάμεσα στη σκιά και το φως. Με την νέα χρήση των δραματικών εφέ του φωτός, της ατμόσφαιρας και των χρωμάτων, κατάφεραν να απεικονίσουν τα θέματά τους με μεγάλο δυναμισμό που προκαλούσε δέος και μεγαλείο.⁷¹

King Lear Weeping over the Dead Body of Cordelia by James Barry

The shepherd's dream by Henry Fuseli

Σημείο αναφοράς για τον ρομαντισμό στη ζωγραφική είναι η υπερίσχυση του συναισθήματος και της διαίσθησης και η υποβάθμιση της λογικής ή/και η ελάχιστη συμπόρευση με τη λογική. Υπάρχει η πεποίθηση πως αρκετοί κρίσιμοι τομείς περιθωριοποιούνται από το λογικό μυαλό, ενώ η πίστη στο «Εγώ» εξείρεται και το προσωπικό «Εγώ» θεοποιείται. Η έξαρση τούτη εμφανίζεται ως μια αντίθεση στην κριτική προς τις κυρίαρχες σύγχρονες και κοινωνικές αξίες της εποχής· συγκεκριμένα, τέχνες που ακολουθούν τις κλασικές ακαδημαϊκές αρχές.⁷²

Η κύρια πηγή έμπνευσης του δημιουργού στη ζωγραφική είναι το φανταστικό με στόχο του να απεικονίσει το συναίσθημα που προκαλείται μετά από κάποια συγκίνηση. Κάποια από τα θέματα που προσδίδουν έμπνευση για να διαπραγματευτούν οι ρομαντικοί ζωγράφοι και όπως θα δούμε στην

⁷¹ Encyclopedia Britannica: «Romanticism»

⁷² Vaughan, William. "Romanticism." Grove Art Online. 2003; Accessed 5 Apr. 2023.

<https://www.oxfordartonline.com/groveart/view/10.1093/gao/9781884446054.001.0001/oao-9781884446054-e-7000073207>.

επόμενη ενότητα, αντλούνται από ιστορικά γεγονότα, μύθους και λαϊκούς θρύλους, πληθώρα στιγμών από την καθημερινότητα και την καθημερινή βιοπάλη του ανθρώπου.⁷³

Ορώμενος κανείς τη μουσική παράλληλα με τη ζωγραφική, διαπιστώνει ορισμένα ενοποιητικά χαρακτηριστικά στη ζωγραφική του ρομαντισμού, ταυτίζοντας εύκολα συγκεκριμένες θεματικές και τρόπους έκφρασης, ωστόσο συχνά πιστεύεται πως στη ρομαντική ζωγραφική δύσκολα εντοπίζονται απόλυτες χαρακτηριστικές οπτικές μορφές. Για παράδειγμα, δεν ακολουθείται ξεκάθαρα ένα ορισμένο στυλ ζωγραφικής, αφού διαφαίνεται πως οι καλλιτέχνες αναλώνονται στο να προσδίδουν σχεδόν οποιαδήποτε μορφή σε αντίθεση με την νεοκλασική τέχνη, στην οποία παρατηρείται ότι οι καλλιτέχνες χρησιμοποιούν μια πιο ενοποιητική προσέγγιση μεταξύ των θεματικών.

Για τον γαλλικό, ρομαντισμό αναφύονται ομάδες ζωγράφων – καλλιτεχνών όπως ο Delacroix και ο Théodore Gericault (1791-1824), οι οποίοι κινούνται σε μια κοινή θεματική, λαμβάνοντας έμπνευση και οίστρο από τα γεγονότα που εκτυλίσσονται εκείνη την εποχή όπως για παράδειγμα **Η Σχεδία της Μέδουσας** (1819) αποδίδοντας τις με συγκεκριμένες τεχνικές

Η Σχεδία της Μέδουσας

ζωγραφικής και με ένα ζωγραφικό τρόπο τέτοιο, που προκαλεί την αφύπνιση και αντίδραση του κοινού.

⁷³ Petridou, V., & Ziro, O. (2015). Ρομαντισμός [Chapter]. In Petridou, V., & Ziro, O. 2015. *Τέχνες και αρχιτεκτονική από την αναγέννηση έως τον 21ο αιώνα* [Undergraduate textbook]. Kallipos, Open Academic Editions. chapter 4. <http://hdl.handle.net/11419/3545>

Περιπτώσεις σημαντικών ρομαντικών καλλιτεχνών εκτός Γαλλίας είναι μεταξύ άλλων ο Caspar David Friedrich (1774-1840) και Joseph Mallord William Turner (1775 – 1851) που χρησιμοποιούν χαρακτηριστικά πιο ακριβή και με περισσότερο προσεγμένο ύφος. Τέτοιο παράδειγμα αποτελεί το έργο **Οδοιπόρος επάνω στην θάλασσα της Ομίχλης, 1818**. Σημαντικό είναι να υπογραμμίσει κανείς εδώ τον εντοπισμό ενός ενοποιητικού χαρακτηριστικού στοιχείου ανάμεσα στους ρομαντικούς ζωγράφους· την επικέντρωση στη χρήση του χρώματος. Το χρώμα χρησιμοποιήθηκε τόσο για τα οπτικά εφέ όσο και για τους συμβολικούς του συσχετισμούς. Αρκετοί καλλιτέχνες που σχετίζονται με το κίνημα του ρομαντισμού όπως ο Delacroix και ο Turner, είχαν δείξει πολύ μεγάλο ενδιαφέρον για την θεωρία των χρωμάτων. Η έμφαση και το ενδιαφέρον προς το χρώμα οδήγησε αρκετούς λόγιους να δουν τη ζωγραφική ως την *κατεξοχήν ρομαντική εικαστική τέχνη*.⁷⁴

Οδοιπόρος επάνω στην θάλασσα της Ομίχλης

Συγκεκριμένα, ο August Wilhelm Schlegel (1767-1845) υποστήριξε ότι η γλυπτική, δίνοντας έμφαση στη μορφή ήταν *ουσιαστικά κλασσική*, ενώ η ζωγραφική δίνοντας έμφαση στο χρώμα και την ψευδαίσθηση, ήταν *αυθεντικά ρομαντική*.⁷⁵

Γενικά, οι ζωγράφοι του ρομαντισμού, θεωρούσαν ότι το χρώμα ήταν πιο σημαντικό από το σχέδιο όπως και η φαντασία σημαντικότερη από την γνώση.⁷⁶ Η παλέτα των χρωμάτων που χρησιμοποιείται πλέον, είναι εντονότερη, στοχεύοντας σε ένα αισθητικό αποτέλεσμα, με περισσότερη έκφραση, αντίθεση και δραματικότητα. Το φως εκφράζει βαθιές ψυχικές καταστάσεις, το αυστηρό περίγραμμα αρχίζει να καταργείται ενώ η φόρμα αποτυπώνεται από αδρές πινελιές.⁷⁷

Ήδη, από τις αναφορές του Jean Baptiste Dubos (1670-1742), σκοπός της ζωγραφικής δεν είναι η ρεαλιστική αναπαράσταση αλλά η συγκίνηση. Ένας πίνακας μπορεί να θεωρηθεί ως πραγματικό έργο τέχνης σε σχέση με το κατά πόσο κατέχει την δυνατότητα να μας συγκινήσει. Το ένστικτό μας μπορεί να μας μιλήσει για ένα έργο πολύ καλύτερα από κάθε κριτική ανάλυση. Ένα έργο τέχνης επικοινωνεί με το συναίσθημα το οποίο και θα το 'αρέσει' ή όχι. Σε αυτή την επικοινωνία δεν υπάρχει χώρος για λογική ανάλυση. Το καλλιτεχνικό συναίσθημα λειτουργεί αυτόματα σαν μια έκτη αίσθηση. Με αυτή

⁷⁴ Vaughan: *Grove Art Online*: «Romanticism»

⁷⁵ Βλ. αναλυτικότερα:

- 1) Britannica, T. Editors of Encyclopaedia. "August Wilhelm von Schlegel." Encyclopedia Britannica, September 4, 2022. <https://www.britannica.com/biography/August-Wilhelm-von-Schlegel>.
- 2) Vaughan: *Grove Art Online*: «Romanticism»

⁷⁶ Furst Lilian, Η προοπτική του ρομαντισμού, (Αθήνα: Ψυχογιός, 2001), Σελίδα 174

⁷⁷ Ο.π: 39

την έκτη αίσθηση, όλοι οι άνθρωποι γνωρίζοντας η μη από κανόνες της τέχνης, μπορούν να αναγνωρίσουν αν ένα έργο τέχνης είναι «ωραίο» ή «άσχημο». Κάτι ανάλογο συμβαίνει και στη θεώρηση των έργων τέχνης. Για να καταλάβουμε εάν ένα έργο είναι καλό ή κακό δεν είναι ανάγκη να καταφύγουμε σε κανονισμούς και τεχνικές, παρά μόνο να το αισθανθούμε. Όπως αναφέρει και ο Αγγέλου Γ. Προκοπίου για να κρίνουμε λ.χ. την αξία ενός φαγητού, δεν χρειάζεται να συμβουλευτούμε τον οδηγό της μαγειρικής. Είναι αρκετό να το γευτούμε. Το καλύτερο κριτήριο στην περίπτωση αυτή είναι η γεύση. Κάτι ανάλογο συμβαίνει και στη θεώρηση των έργων τέχνης. Για να καταλάβουμε αν ένα έργο είναι καλό ή κακό δεν είναι ανάγκη να καταφύγουμε σε κανονισμούς και τεχνικές, παρά μόνο να το αισθανθούμε.⁷⁸

Στη ρομαντική ζωγραφική, η φύση μπορεί να θεωρηθεί ως μια πνευματική και ευαίσθητη φυγή από το δυναμισμό της μοντέρνας κοινωνίας. Η ζωγραφική στο ρομαντισμό θέλει να εκφράσει το συναίσθημα το οποίο είναι μια ψυχική διάθεση σε σχέση με την πραγματικότητα. Το συναίσθημα θεωρείται κάτι το προσωπικό και είναι η μόνη δυνατή σύνδεση μεταξύ της φύσης και του ατόμου, της λεπτομέρειας και παγκοσμιότητας. Το συναίσθημα θεωρείται πως εκφράζει ό,τι φυσικό υπάρχει στον άνθρωπο άρα είναι συναίσθημα που είναι και συναίσθημα της φύσης.⁷⁹ Ο Jean Jacques Rousseau (1712–1778), αναφέρει πως για την ομορφιά του ρομαντισμού θα έπρεπε να κυριαρχήσει το συναίσθημα και ο αυθορμητισμός. Το συναίσθημα που εκφράζει καλύτερα την φύση είναι η μελαγχολία, ρομαντικός είναι και ο άνθρωπος της νυχτερινής βόλτας αλλά εξίσου και της ανήσυχης περιπλάνησης στο φεγγαρόφωτο. Ο Kant αναφέρει ότι η μελαγχολία κατέχεται κυρίως από το αίσθημα του υπέροχου και είναι μια μεγάλη ευαισθησία στην ομορφιά που γοητεύει και συγκινεί εμπνέοντας θαυμασμό.⁸⁰

⁷⁸ Αγγέλου Γ. Προκοπίου, *Αισθητική και Τέχνη στην Ευρώπη*, (Αθήνα: Ν Αλικιώτης, 1954) σελίδα 101-102

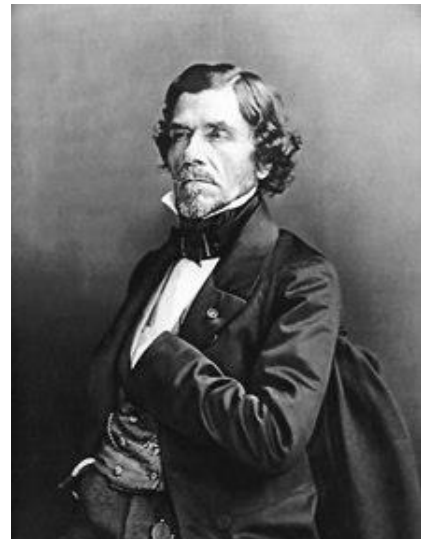
⁷⁹ Giulio Carlo, *Η μοντέρνα τέχνη 1770 – 1970*, (Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2016) :21-22

⁸⁰ Ουμπέρτο Εκο, *Ιστορία της ομορφιάς*, (Αθήνα: ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ Α.Ε, 2006) :321

3.1 Η αποτύπωση του ρομαντισμού μέσα από τον Eugène Delacroix (1798-1863)

Ο Eugène Delacroix (1798-1863), είναι ο σημαντικότερος Γάλλος ρομαντικός Ζωγράφος που ξεχώρισε ενώ θεωρείται αναμφισβήτητα ο ηγέτης του καλλιτεχνικού γαλλικού ρομαντισμού στη ζωγραφική όπως ο Berlioz για τη μουσική και ο Hugo για τη λογοτεχνία.⁸¹ Όπως υποστήριξαν και μεταγενέστερα οι Ιμπρεσιονιστές ζωγράφοι, ο Delacroix θεωρείται ο μεγάλος πατέρας της νεότερης ζωγραφικής.⁸²

Κατά την διάρκεια της δεκαετίας του 1820-1830, η φρενίτιδα που είχε γεννήσει ο ρομαντισμός στη Γαλλία, φθάνει στο απόγειο της όταν μια σειρά από έργα του Delacroix σόκαραν και δημιούργησαν τεράστιες αντιδράσεις προς τους επισκέπτες

Eugène Delacroix

The Barque of Dante

του Σαλονιού του Παρισιού. Ο λόγος ήταν η απερίφραστη και εκφραστική αντιμετώπιση των θεμάτων τα οποία ήταν εμπλουτισμένα με έντονο συγκινησιακό φορτίο. Τα πιο αμφισβητούμενα από αυτά τα έργα ήταν η **Βάρκα του Δάντη (1822)**, η **Σφαγή της Χίου (1824)**, και ο **Θάνατος του Σαρδανάπαλου (1827)**. Τα έργα αυτά, είχαν καταδικαστεί από τους κριτικούς ως ημιτελή, στην πραγματικότητα όμως, αυτό που ενόχλησε

ήταν η καθ' υπερβολήν χρήση του χρώματος. Ο Delacroix όπως και οι ρομαντικοί ζωγράφοι – ακόλουθοί του, είχαν εγκαταλείψει την ηρεμία και τη γαλήνη που κυριαρχούσε στον κλασικισμό, αντικαθιστώντας τις με το πάθος και την ορμητικότητα, κάτι που θύμιζε νοσταλγικά προηγούμενες εποχές.

⁸¹ Giulio: 20

⁸² Χρύσανθος Χρήστου, *Ιστορία της Τεχνής Larousse*, τόμος 3 ,(Αθήνα: Βιβλιόραμα, 1990) σελ 232

Ο Delacroix, είναι παράδειγμα για την τάση που είχαν οι καλλιτέχνες να εστιάζουν στην σκληρότητα και τη φρίκη των θεματικών που επέλεξαν παρά να εστιάσουν στο υψηλόφρον ηθικό μήνυμα ή σε μια ατομική πράξη ηρωισμού.⁸³ Με το έργο **Η σφαγή της Χίου** (1824) παρουσιάζει με έντονο τρόπο μια τεράστια συναισθηματική φόρτιση. Το έργο μεταδίδει στο θεατή τη σκληρότητα και τη φρίκη συγκλονίζοντας τον.⁸⁴

Σφαγή της Χίου

Χαρακτηριστικό στη ρομαντική ζωγραφική του ρομαντισμού, είναι οι αντιφάσεις και οι αντιθέσεις τις πραγματικότητας με όλη τους την συναισθηματική φόρτιση. Ειδικότερα, η ζωή και ο θάνατος, το πεπερασμένο και το άπειρο, ο νους και η καρδιά, η ολότητα και το μέρος, είναι συνυπάρχεις που αποτελούν την πραγματική καινοτομία του ρομαντισμού. Είναι φανερό πως οι ρομαντικοί καλλιτέχνες χαρακτηρίζονται από αυτές τις αντιφατικές και αντίθετες έννοιες όπως η ομορφιά-μελαγχολία, καρδιά και λογική, στοχασμός και ορμέμφυτο κάτι που θα δούμε και στη συνέχεια να εκφράζεται στο έργο του Delacroix.⁸⁵

Εν γένει, ο ρομαντισμός στη ζωγραφική στηρίζεται στην εκφραστική ελευθερία του καλλιτέχνη. Έτσι, οι καλλιτέχνες τείνουν να έχουν ενδιαφέρον για την δημιουργία εξάρσεων των συναισθημάτων του θεατή αλλά και στο να αποδίδουν την έκφραση διάφορων ψυχικών καταστάσεων.⁸⁶ Ο ίδιος ο Delacroix ζει σε μια εποχή γεμάτη από επαναστάσεις γεγονός που τον κάνει να ταυτιστεί με τον ορμητικό χαρακτήρα αυτών των γεγονότων και ως εκρηκτικός επαναστάτης μέσα από την τέχνη του, να εκφράζει το ορμητικό και παθιασμένο.⁸⁷ Υπάρχει μια εσωστρέφεια που λόγω της άρνησης του να ακολουθήσει τους κανόνες της λογικής κάνει τον ρομαντικό άνθρωπο να βιώνει τη ζωή του σαν πραγματικό μυθιστόρημα. Παρασύρεται από τη δύναμη των συναισθημάτων και αδυνατεί να αντισταθεί σε αυτά. Το ρεαλιστικό πάθος του Delacroix τον φέρνει σε μια δοκιμασία ανάμεσα στη σχέση του ατόμου και του πεπρωμένου.⁸⁸

⁸³ Αποστολοπούλου: 55

⁸⁴ Petridou, Ziro: «Ρομαντισμός»

⁸⁵ Ουμπέρτο: *Ιστορία της ομορφίας* : 299

⁸⁶ Petridou, Ziro: «Ρομαντισμός»

⁸⁷ Ε. Η. Gombrich, *Το χρονικό της τέχνης*, (Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας, 1995) σελ 504

⁸⁸ Ουμπέρτο: *Ιστορία της ομορφίας* : 314

Στο έργο του *Η Ελευθερία οδηγεί τον λαό* (1830), παρουσιάζονται οι αντιφάσεις και οι αντιθέσεις του ίδιου του καλλιτέχνη. Στο έργο, ο ίδιος ο καλλιτέχνης, εμφανώς βιώνει την επανάσταση, φορώντας αστικά ρούχα της εποχής και το ψηλότερο καπέλο δρα στον πίνακα ως αναμφισβήτητο πρότυπο του ρομαντικού ήρωα.⁸⁹ Το έργο χαρακτηρίζεται από αντίθεση και δραματική ένταση. Από την μία, η ελευθερία παρουσιάζεται ως μια

Η Ελευθερία οδηγεί τον λαό

Νίκη της Σαμοθράκης

γυμνόστηθη γυναίκα θυμίζοντας το γνωστό άγαλμα του «παρελθόντος» **Νίκη της Σαμοθράκης**. Η ελευθερία ορμάει προς το μέρος του θεατή με μια μεγάλη ένταση και επιβλητικότητα ενώ συνοδεύεται από απλούς εργάτες, παιδιά και αστούς - στοιχεία αγνότητας. Η παρουσίαση του ένοπλου πλήθους μαζί με την τρίχρωμη σημαία να κυματίζει, δημιουργούν μια φορτισμένη συναισθηματική ατμόσφαιρα στο θεατή από ενθουσιασμό, πάθος και έξαρση προς την ελευθερία μαζί με ένα πολύ θριαμβευτικό χαρακτήρα. Από την άλλη, παρατηρώντας το πρώτο επίπεδο του πίνακα προς τα κάτω, βλέπουμε τα νεκρά πτώματα να αποδίδονται με τραγικό τρόπο. Ο Delacroix θέλει να απομυθοποιήσει τον ηρωικό θάνατο δείχνοντάς μας ότι ο θάνατος δεν μπορεί να είναι ποτέ ωραίος ακόμη και για τα ιερότερα ιδανικά. Το συγκεκριμένο έργο θεωρείται πως είναι το πρώτο μανιφέστο του γαλλικού εθνικισμού αλλά και το πρώτο έργο με πολιτικό περιεχόμενο της νεότερης ιστορίας, δημιουργώντας μεγάλες αντιδράσεις εφόσον ενόχλησε έντονα το κοινό και τους φιλότεχνους μεγαλοαστούς της Γαλλίας.⁹⁰

Την συγκεκριμένη εποχή του ρομαντισμού επικρατεί μια τάση για την εξερεύνηση και τα ταξίδια κάτι που έχει ως αποτέλεσμα να αυξηθεί το ενδιαφέρον του κόσμου προς το εξωτικό και το ανατολίτικο στοιχείο.⁹¹ Ο Delacroix, απεχθανόταν την ακαδημαϊκή προσήλωση και αναπαραγωγή προτύπων των αρχαίων Ελλήνων και Ρωμαίων που επικρατούσε στον κλασικισμό όπως επίσης και την επιμονή στο σωστό σχέδιο μέσω της μίμησης των κλασικών αγαλμάτων. Το 1832 και μετά από την μεγάλη του αγανάκτηση προς τις ξεπερασμένες για εκείνον πλέον τάσεις της τέχνης, αποφασίζει να

⁸⁹ Zelazko, A.. "Liberty Leading the People." Encyclopedia Britannica, February 16, 2023. <https://www.britannica.com/topic/Liberty-Leading-the-People>.

⁹⁰ Petridou, Ziro: «Ρομαντισμός»

⁹¹ Ουμπέρτο: *Ιστορία της ομορφιάς* : 308

ταξιδεύει προς τη Βόρεια Αφρική όπου εκεί θα αρχίσει να μελετά τα λαμπερά χρώματα και τα στολίδια του αραβικού κόσμου που θεωρούσε ως πραγματικά ρομαντικά.⁹²

Η γυναίκα στην εποχή της ζωγραφικής του ρομαντισμού, έπαιξε μεγάλο και πρωταγωνιστικό ρόλο. Με αφορμή το αυξημένο ενδιαφέρον προς το εξωτικό στοιχείο, συγκεκριμένα η μορφή των μαύρων γυναικών, έκανε έντονα την εμφάνιση της στις θεματικές των πινάκων και ειδικά από τον Delacroix. Στη αρχή, η μορφή τους αντιμετωπίζεται ως μια ασυνήθιστη προς τα πρότυπα που επικρατούσαν εκείνη την εποχή προκαλώντας αντιδράσεις και αισθητική απώθηση. Στη συνέχεια, τα αισθητικά χαρακτηριστικά της εποχής που κρίνουν την ομορφιά μιας γυναίκας όπως η δροσιά, το ύψος και η δύναμη θα αναγνωριστούν εξίσου και στις μαύρες γυναίκες. Οι ζωγράφοι θα επιλέξουν τις γυναίκες αυτές με τα εξωτικά διαφορετικά χαρακτηριστικά όπως τις πλακουτιανές μύτες και τα σαρκώδη χείλη.⁹³

Συγκεκριμένα, με το έργο **Γυναίκες του Αλγερίου (1834)** παρουσιάζει διάφορα εξωτικά και ανατολίτικα στοιχεία και αναδεικνύει τις εξωτικές γυναίκες μέσω της εξαιρετικά δεξιοτεχνικής χρήσης του χρώματος.⁹⁴ Η στάση της φιγούρας της μαύρης γυναίκας φαίνεται να είναι επηρεασμένη από την τέχνη του παρελθόντος και συγκεκριμένα από τον πίνακα **Βάκχος και Αριάδνη** του Tiziano Vecelli (1520-1523) κάτι που

Γυναίκες του Αλγερίου

Βάκχος και Αριάδνη

φαίνεται από την περίεργη περιστροφική στάση της πλάτης της. Το χρώμα, όπως και οι φόρμες, είναι υπολογισμένα και προκύπτουν ως αποτέλεσμα ενός συνδυασμού παρατηρήσεων και επινοητικότητας. Οι αρμονικές γραμμές του πίνακα είναι διακριτικά σχεδιασμένες ενώ προσδίδουν ένα διακοσμητικό χαρακτήρα. Η ανατολίτικη έμπνευση μπορεί να θεωρηθεί ως ένας εκφραστικός πλούτος των χρωμάτων και ως αυθεντικό ρομαντικό χαρακτηριστικό του Delacroix μιας και το φως με τις αντανakλάσεις

⁹² Gombrich: 504-505

⁹³ Ουμπέρτο: Ιστορία της ομορφιάς : 304

⁹⁴ Ο.π.: 308

του παίζουν πολύ καθοριστικό ρόλο. Οι τόνοι των χρωμάτων αποδίδονται με λεπτές διαβαθμίσεις, δημιουργώντας μια ατμόσφαιρα γεμάτη από ζεστασιά κάτι που μόνο ο **Diego Velazquez** στο έργο *The Spinners* (1657) κατάφερε να αποδώσει από προηγούμενες εποχές και από το οποίο μετέπειτα, εμπνεύστηκε ο Delacroix. Για ακόμη μια φορά, στο Σαλόνι του 1834, οι κριτικοί διχάστηκαν

The Spinners

έντονα για το έργο *Γυναίκες του Αλγερίου*. Το έργο, εγκωμιάστηκε από τον Gustave Planche (1808-1857) στην *Revue des Deux-Mondes* ο οποίος ανέφερε: «Αυτό το μεγαλιώδες έργο που μας ενδιαφέρει αποκλειστικά μέσω της ζωγραφικής του και δεν έχει καμία σχέση με τη λογοτεχνική ανοησία των αδρανών ή τον συναισθηματισμό των επιπόλαιων γυναικών, σηματοδοτεί μια κρίσιμη στιγμή στην πνευματική ζωή του Delacroix. [...] Αυτός ο καμβάς, κατά τη γνώμη μου, είναι ο πιο λαμπρός θρίαμβος που πέτυχε ποτέ ο Delacroix...»⁹⁵

Αραβικό Ιππικό σε επίθεση

χωρίς πατριωτικό και διδακτικό θέμα και με έντονες διαβαθμίσεις του φωτισμού. Ο ζωγράφος επιδιώκει να κάνει τον θεατή να συμμεριστεί την έντονη στιγμή και να κατανοήσει την δική του στάση

Ακόμα ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα για το εξωτικό και ανατολίτικο στοιχείο του ρομαντισμού στη ζωγραφική του Delacroix, είναι ο πίνακας **Αραβικό Ιππικό σε επίθεση (1832)**. Ο συγκεκριμένος πίνακας, είναι επίσης βασισμένος σε μια χαρακτηριστική εμπειρία από τα ταξίδια του και χαρακτηρίζεται από μια μεγάλη άρνηση προς τον ακαδημαϊσμό μέσα από τη μη χρήση περιγραμμάτων με διαύγεια, χωρίς συγκεκριμένες πόζες και περιορισμούς,

⁹⁵Βλ. αναλυτικότερα:

- 1) Harrison, Colin. "Delacroix, (Ferdinand-)Eugène(-Victor)." Grove Art Online. 2003; Accessed 19 Apr. 2023. <https://www.oxfordartonline.com/groveart/view/10.1093/gao/9781884446054.001.0001/oao-9781884446054-e-7000021888>.
- 2) Dr. Beth Harris and Dr. Steven Zucker, "Delacroix, Women of Algiers in Their Apartment," in Smarthistory, September 3, 2021, accessed April 19, 2023, <https://smarthistory.org/delacroix-algiers/>.

στη ρομαντική γοητεία της σκηνής. Παρουσιάζει το αραβικό ιππικό την στιγμή που ορμά αναδεικνύοντας το καθαρόαιμο άλογο να ορθώνεται αγέρωχο στο κοινό.⁹⁶

Οι καινούριες προκλήσεις για την ανάδειξη των εξωτικών στοιχείων και των σύγχρονων θεματικών ενθάρρυναν μια πολύχρωμη ζωγραφική αντιμετώπιση που ήρθε σε αντίθεση με τη σοβαρότητα του κλασικού. Ωστόσο, η αντανakλαστική απαισιοδοξία του μεταγενέστερου έργου του και η βαθύτερη εξερεύνηση των χρωματικών εφέ, δείχνουν ότι εργαζόταν μέσα στο πνεύμα του κινήματος σε ένα ωστόσο βαθύτερο επίπεδο.⁹⁷ Ο Delacroix υποστήριξε πως στη ζωγραφική, το χρώμα ήταν πολύ πιο σημαντικό από το σχέδιο και η φαντασία πιο σημαντική από την γνώση κάτι που συνεχώς αποδείκνυε με τα έργα του.⁹⁸ Συγκεκριμένα επίσης, πίστευε πως οι φόρμες και τα χρώματα ως ουσιαστικό στοιχείο της ζωγραφικής μπορούν να αγγίζουν ακόμη και τις πιο απομακρυσμένες πτυχές της ψυχής κάτι που θα μπορούσε να εκφραστεί ως «μουσική του πίνακα».⁹⁹ Η εξωτερική όψη του φαίνεται αδιάφορη ενώ τον ενδιαφέρει μόνο ο κόσμος της ψυχής και του πνεύματος. Ανανεώνει την ζωγραφική χωρίς συστηματικό πνεύμα, χάρη στην ευαίσθητη χρήση των αντανakλάσεων, των συμπληρωματικών στοιχείων και της τεχνικής των παράλληλων χρωματιστών γραμμών. Είναι ένας δημιουργός με φαντασία που συνθλίβεται ακατάπαυστα από τα διαβάσματα του και από το θέαμα της ζωής.¹⁰⁰

⁹⁶ Gombrich: 504-505

⁹⁷ Vaughan: *Grove Art Online*: «Romanticism»

⁹⁸ Gombrich: 504-505

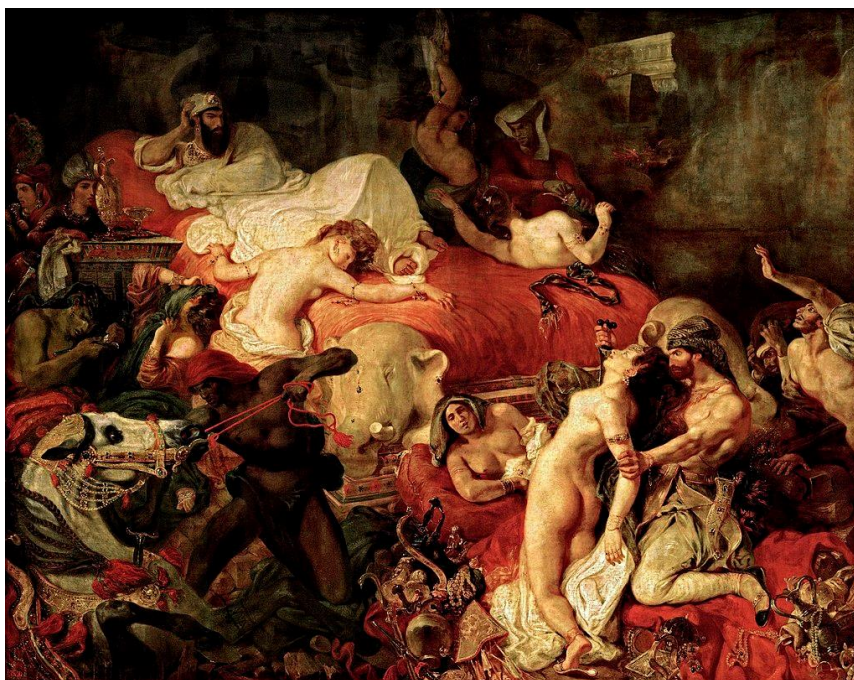
⁹⁹ Βλ. αναλυτικότερα:

1) Σιώψη: 60

2) Edward Lockspeiser, *Music and Painting*, (London: Cassell, 1973) : 41

¹⁰⁰ Χρήστου: 232

3.1.1 Ο θάνατος του Σαρδανάπαλου (1827) ως παράδειγμα ρομαντικού πίνακα στη Ρομαντική Ζωγραφική

Ο θάνατος του Σαρδανάπαλου

Ο Σαρδανάπαλος ήταν ένας μυθικός Ασύριος βασιλιάς και πιθανόν να είναι ένα προϊόν της επιλεκτικής συγχώνευσης γεγονότων που αφορούσαν δυο βασιλιάδες. Ο Σαρδανάπαλος είχε ζήσει μια ξέφρενη ζωή και πέθανε στην πυρά. Έντονα ρομαντικά χαρακτηριστικά του κινήματος στον πίνακα είναι η τεράστια ανάμειξη του αισθησιασμού, της βίας και του εξωτισμού.¹⁰¹

Ο Delacroix, στον πίνακα **«Ο Θάνατος του Σαρδανάπαλου»**, εκφράζει μεγάλη τραγικότητα μέσα από την απεικόνιση της σφαγής μεγάλου αριθμού ανθρώπων, επιχειρώντας να αυξήσει και το μέγεθος της καταστροφής. Ο Σαρδανάπαλος μετά από την ενημέρωση που είχε για την ήττα του στρατού του, περιβάλλεται από χάος. Δίνει εντολή να καταστρέψει ότι πολύτιμο έχει στη κατοχή του, παρά να τα αφήσει στα χέρια των εχθρών του. Βλέπει την επιθυμία του αυτή να πραγματοποιείται δίνοντας διαταγή για σφαγή των γυναικών, των σκλάβων, των αλόγων και της πιο πολύτιμης παλλακίδας του. Ο βασιλιάς αντιμετωπίζει τον επερχόμενο θάνατό του με μια έκφραση απάθειας ενώ κείται ανάμεσα στα σκορπισμένα στο πολυτελές δωμάτιό του πτώματα. Τα μάτια του παραμένουν

¹⁰¹ Αποστολοπούλου: 55 - 56

ανέκφραστα ενώ οι υπηρέτες του εκπληρώνουν τις εντολές του και συνεχίζουν να σκοτώνουν τις παλλακίδες και τα άλογά του.¹⁰²

Η έμπνευσή του ζωγράφου υποστηρίζεται πως προέρχεται από τη νίκη του Ναπολέοντα στην Αίγυπτο. Η θησαυροί που έφτασαν από την Αίγυπτο στη Ευρώπη, κίνησαν μεγάλο ενδιαφέρον για τον Delacroix και τα χρησιμοποίησε σε συνδυασμό με άλλα εξωτικά στοιχεία από την Ανατολή και την Ινδία, ώστε να δημιουργήσει την συγκεκριμένη σύνθεση του πίνακα.¹⁰³ Στον πίνακα, φανερώνεται η κλασσική εκπαίδευση του ζωγράφου μιας και προσέχει πολύ την λεπτομέρεια της γραμμής με την διαφορά πως οι πινελιές του είναι πιο πυκνές και γρήγορες από αυτές που χρησιμοποιούνται στον κλασικισμό χωρίς όμως να χάνουν την ακρίβεια τους.¹⁰⁴ Με την χρήση του έντονου φωτισμού δημιουργεί ένα στυλ που παραπέμπει στη τεχνική του βενιέτα¹⁰⁵. Ο ήλιος λάμπει ακριβώς τη στιγμή του χάους στο κέντρο του καμβά αναδεικνύοντας την πρόσφατα δολοφονημένη παλλακίδα και την παλλακίδα που σφάζεται, ενώ φωτίζονται άμεσα σε αντίθεση με την καταστροφή που τις περιβάλλει. Όλα αυτά γίνονται με μια μεγάλη δεξιοτεχνία κάνοντας τον θεατή να εστιάζει απευθείας στο κέντρο και έπειτα σε κάθε άλλη μεριά του πίνακα δημιουργώντας μια γκάμα από συναισθήματα στο θεατή. Φαίνεται να υπάρχει μια επικάλυψη ομίχλης πάνω από τα υπόλοιπα πτώματα του πίνακα και τα χρώματα υποχωρούν στο βάθος. Ακόμα και ο ίδιος ο βασιλιάς έχοντας μια περιφρονητική στάση, κρύβεται ελαφρώς ανάμεσα στις σκιές κάνοντας τον θεατή να στρέψει την προσοχή στο πιο ταραχώδες και ανησυχητικό μέρος της σκηνής.¹⁰⁶ Ο *Θάνατος του Σαρδανάπαλου* προκάλεσε μεγάλο σκάνδαλο εξαιτίας του ρομαντικού παροξυσμού και της βιαιότητας και πρόκειται για ένα από τα κορυφαία έργα του ζωγράφου που αναδεικνύει την εξαιρετική τεχνική του χρώματος.¹⁰⁷

Ενώ στο νεοκλασικισμό δίνεται έμφαση στη γραμμή, στις αυστηρές φόρμες και στα καθορισμένα περιγράμματα, στον ρομαντισμό, οι πίνακες κατακλύζονται από χρώματα με στόχο να εκφράσουν την ένταση των συγκινήσεων. Στο *Θάνατο του Σαρδανάπαλου*, πρωταγωνιστεί το χρώμα

¹⁰² Βλ. αναλυτικότερα:

- 1) Dr. Beth Harris and Dr. Steven Zucker, "Eugène Delacroix, The Death of Sardanapalus," in *Smarthistory*, November 18, 2015, accessed April 20, 2023, <https://smarthistory.org/delacroix-the-death-of-sardanapalus/>.
- 2) Beatrice Farwell (1958) Sources for Delacroix's Death of Sardanapalus, *The Art Bulletin*, 40:1, 66-71, DOI: 10.1080/00043079.1958.11408514

¹⁰³ Farwell: Delacroix's Death of Sardanapalus

¹⁰⁴ Petridou, Ziro: «Ρομαντισμός»

¹⁰⁵ Τεχνική που δεν έχει ξεκάθαρα περιγράμματα στη ζωγραφική δίνει εστίαση σε ένα σημεία του πίνακα συνήθως στο κέντρο ενώ στα εξωτερικά του σημεία θολώνει.

¹⁰⁶ Βλ. αναλυτικότερα:

- 1) Beth ,Zucker: Smarthistory : « Eugène Delacroix, The Death of Sardanapalus »
- 2) Farwell: Delacroix's Death of Sardanapalus

¹⁰⁷ Albert Chatelet, Bernard Philippe Groslier, «Τα τελευταία χρόνια του 19ου αιώνα», *Ιστορία της Τεχνης*, Τόμος 3, (Αθήνα: Larousse 1994) : 234

και σε δεύτερη θέση η γραμμή. Με τον ίδιο τρόπο πρωταγωνιστεί η ένταση του συναισθήματος μαζί με το περίπλοκο της συναισθηματικής φόρτισης έναντι της λογικής. Οι σκιερές περιοχές στα περίγυρα, παίρνουν περισσότερη έκταση από τα συνηθισμένα πλαίσια του κλασικισμού, ενώ το φως και η σκιά προσδιορίζονται χρωματικά.¹⁰⁸

Στα έργα του Delacroix, υπάρχουν οι δυνάμεις της φύσης (αγριότητα, ηρεμία, αγνότητα) και τα ένστικτα του ανθρώπου, βγάζοντας στην επιφάνεια των έργων, διάφορες αθέατες πλευρές από την ανθρώπινη ψυχή.¹⁰⁹

Ο Delacroix κάνει μια τεράστια επανάσταση ως πρόδρομος του μοντερνισμού και ξεχωρίζει για την πρωτοπορία στην ελεύθερη και εκφραστική του πινελιά, την πλούσια αισθησιακή χρήση του χρώματος, τις τονικότητες του φωτός, τις δυναμικές και επιβλητικές συνθέσεις και το εξωτικό περιπετειώδες στοιχείο.¹¹⁰

Επίλογος

Τα αισθητικά χαρακτηριστικά του ρομαντισμού εμφανιζόταν ως μια σπίθα μέσα στον χωροχρόνο της κάθε εποχής και της κάθε χρονικής περιόδου, από τον Bach ως έως και σήμερα μέσω ορισμένων στιγμιαίων διακριτικών χαρακτηριστικών. Τον 19^ο αιώνα σαν μία μαινόμενη λαίλαπα, το Κίνημα του Ρομαντισμού, κατακλύζει την καρδιά κάθε λόγιου και κάθε καλλιτέχνη της εποχής, φωτίζοντας το δρόμο προς την αναζήτηση, την εξέλιξη και την ουσιαστική έκφραση του «νιώθω». εναντιώνεται δε, στην εποχή που όλα πρέπει να είναι σταθερά, ισορροπημένα και τέλεια και αναδεικνύει την αλήθεια της ζωής με τις όμορφες ατέλειες, την αποτυχία, το ανεκπλήρωτο, τον θάνατο. Στην εποχή που οι τέχνες παρουσιάζουν μόνο την συλλογική εικονική πετυχημένη και φωτεινή πτυχή της ζωής, ο Beethoven πρωτοπορεί στην δραματική προβολή των προσωπικών συναισθημάτων των παθών και των αδυναμιών, αποτελέσματα των προσωπικών αγώνων που δίνει, με το έργο του. · προσέγγιση που εντείνεται τόσο, ώστε ο Berlioz ορμώμενος εξ' αυτής, θα εκφράσει όλες τις μη εμφανείς πτυχές του ανθρώπου, τις πιο μυστικές και τις πιο σκοτεινές. Παράλληλα, ο Delacroix σε συμφωνία με το ρομαντισμό της εποχής του, εκφράζει με έντονο τρόπο τα τραγικά

¹⁰⁸ Petridou, Ziro: «Ρομαντισμός»

¹⁰⁹ Petridou, Ziro: «Ρομαντισμός»

¹¹⁰ Encyclopedia Britannica: «Romanticism»

συμβάντα της εποχής, τις σφαγές, τους θανάτους και τα πάθη της ανθρώπινης ύπαρξης. Αποτέλεσμα τούτου, ο Berlioz και ο Delacroix να κατέχουν επάξια τον τίτλο ως οι κύριοι ρομαντικοί στις δυο τέχνες μιας και χάραξαν και φωταγώγησαν τους δρόμους προς την εξέλιξη των τεχνών που ο καθένας αντιπροσώπευε, δίνοντας έναυσμα σε όλους τους καλλιτέχνες που ακολούθησαν, αφήνοντας τα ψήγματα τους μέχρι και τον μοντερνισμό.

Όσο αφορά την έκφραση του συναισθήματος στο ρομαντισμό, και στις δύο δίνεται έμφαση στο χρώμα και το ηχόχρωμα αντίστοιχα. Κύριος στόχος η επικέντρωση σε μια μεγάλη γκάμα συναισθημάτων. Ο Berlioz όπως και ο Delacroix πέρα από το αντικείμενο στην συγκεκριμένη τέχνη τους κατείχαν μια πολύπλευρή μόρφωση τόσο στις επιστήμες όσο και στις τέχνες. Ο Delacroix, εκτός από τη ζωγραφική, είχε εξαιρετική γνώση της μουσικής αφού ο ίδιος του έπαιζε πολύ καλό βιολί. Ο Berlioz χρησιμοποιούσε τις γνώσεις και το κριτικό πνεύμα του για να γράφει εξαιρετικά μουσικολογικά άρθρα για συνθέτες της εποχής τους. Και στις δύο περιπτώσεις οι καλλιτέχνες επιδιώκοντας την πρωτοτυπία, δημιούργησαν όχι απλώς έργα τέχνης αλλά αριστουργηματικά μανιφέστα. Με την πρωτοτυπία και την εξαιρετική δεξιότητα που διέκρινε και τους δύο μπορούσαν στα έργα τους να σπάνε τους συμβατικούς κανόνες, με σκοπό να δώσουν πρωταγωνιστικό ρόλο στο συναίσθημα. Ο ρόλος της φαντασίας και στους δύο δημιουργούς είναι τεράστιος άλλοτε φανερός όπως και στην *Φανταστική Συμφωνία* άλλοτε στο υπόβαθρο για πηγή έμπνευσης όπως στο *Η ελευθερία οδηγεί τον λαό*. Επίσης, εμφανείς είναι και στις δυο περιπτώσεις η προσωποποίηση του ρομαντικού ήρωα και η αποκάλυψη ανθρωπίνων πτυχών που μέχρι τότε δεν εκφράζονταν.

Τέλος, για την κατανόηση κάθε νέου καλλιτεχνικού κινήματος που έρχεται σε αντίθεση με τα αισθητικά στερεότυπα αρκεί κάποιος να παρατηρήσει την εμφάνιση και ανάπτυξη του ρομαντικού κινήματος έτσι ώστε να καταλάβει ότι τα νέα στοιχεία που φέρνει κάποιο κίνημα χρειάζονται χρόνο να αφομοιωθούν και να γίνουν κατανοητά ως τρόπος επικοινωνίας στην κάθε εποχή. Το ρομαντικό κίνημα, με την ανατρεπτική στάση του απέναντι στο μοντέρνο, απέδειξε ακριβώς αυτό.

Βιβλιογραφία

Ελληνικά

- Albert Chatelet, Bernard Philippe Groslier, «Τα τελευταία χρόνια του 19ου αιώνα», Ιστορία της Τέχνης, Τόμος 3, Αθήνα: Larousse 1994 : 234
- Brown, David Blayney, Ρομαντισμός, (Αθήνα : Καστανιώτης, 2004)

- Charles Baudelaire, Το έργο και η ζωή του Delacroix, (Αθήνα, Ανώτατη σχολή καλών τεχνών, XXXX)
- Daniel Ternois, «Η εποχή του Ρομαντισμού», Ιστορία της Τέχνης, Τόμος 3, (Αθήνα: Larousse 1994)
- De Michele Girolamo, Ιστορία της ομορφιάς, (Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη, 2004)
- DUFOURCQ NORBERT, Επίτομη ιστορία της μουσικής στην Ευρώπη, (Αθήνα: Melody, 1942)
- E. H. Gombrich, Το χρονικό της τέχνης, (Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζα, 1995) σελ 504-505
- Edward Lucie-Smith, Παγκόσμια ιστορία τέχνης και πολιτισμού, (Αθήνα : Άλμπατρος, 1992)
- Furst Lilian, *Η προοπτική του ρομαντισμού*, (Αθήνα: Ψυχογιός, 2001)
- Giulio Carlo, *Η μοντέρνα τέχνη 1770 – 1970*, (Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2016) :20
- Lilian R. Furst, Ρομαντισμός, (Αθήνα: Ερμής, 1988)
- Louis Reau, Παγκόσμια εικονογραφημένη ιστορία της τέχνης, (Αθήνα: Φάρος, 1955.)
- Machlis Joseph Kristine Forney, Η απόλαυση της μουσικής, (Αθήνα:Fagotto, 1996)
- Michels Ulrich , *Άτλας της Μουσικής, τόμος 2*, (Αθήνα: ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΝΑΚΑΣ 1999)
- Ουμπέρτο Εκο, Ιστορία της ασχήμιας, (Αθήνα: ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ Α.Ε, 2007)
- Ουμπέρτο Εκο, Ιστορία της ομορφιάς, (Αθήνα: ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ Α.Ε, 2006)
- Petridou, V., & Ziro, O. (2015). Ρομαντισμός [Chapter]. In Petridou, V., & Ziro, O. 2015. *Τέχνες και αρχιτεκτονική από την αναγέννηση έως τον 21ο αιώνα* [Undergraduate textbook]. Kallipos, Open Academic Editions. chapter 4. <http://hdl.handle.net/11419/3545>
- Whittall, Arnold, Ρομαντική Μουσικ, (Αθήνα: Σ. Ι. Ζαχαρόπουλος, 1997)
- Αγγέλου Γ. Προκοπίου, *Αισθητική και Τέχνη στην Ευρώπη*, (Αθήνα: Ν Αλικιώτης, 1954) σελίδα 101-102
- Αγγέλου Γ. Προκοπίου, *Ιστορία της Τέχνης 1750-1950*, τόμος Β, (Αθήνα: Μ. Πεχλιβανίδης, 1969)
- Αναστασία Σιώψη, Η μουσική στην Ευρώπη του Δεκάτου Ενατου Αιώνα, (Αθήνα: Τυπωθήτω, 2005)
- Αποστολοπούλου Μαρία, *Εγκυκλοπαίδεια GRAND LAROUSSE*, Τόμος 3, (Αθήνα: ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ, 2001)
- Αριστ. Αγγελίδης, Παγκόσμια ιστορία της τέχνης, (Αθήνα: Φυτράκης, 19--)
- Άρλοντ Γουιτελ, Ρομαντική μουσική, (Αθήνα: Ζαχαρόπουλος, 1997)
- Γ. Ν. Δρόσος, Έκτορ Μπερλιόζ, (Αθήνα: ΖΑΧΑΡΟΠΥΛΟΣ Α. Ε., 1996)

- Δημήτρης Δεληγιάννης, Σελίδες ημερολογίου Eugene Delacroix, (Αθήνα: Νεφέλη, 1981)
- Δρόσος, Γεώργιος Ν., Έκτορ Μπερλιόζ: η ζωή, το έργο, η εποχή του, (Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Σ.Ι. Ζαχαρόπουλος, c1996)
- Ηλίας Κ. Παπαγεωργόπουλος, Ύδρα ελληνική και παγκόσμια μεγάλη γενική εγκυκλοπαίδεια, «ρομαντισμός», τόμος 46, (Αθήνα, Εταιρία Ελληνικών Εκδόσεων, 1987)
- Ιόλη Μ. Μουστερή, Ιστορία της μουσικής, (Λεμεσός: Αρίστου Φιλή, 1975)
- Ιωάννας Μπουκουβάλα Αναγνώστου, Βάγκνερ Μπερλιόζ, (Αθήνα: Ε.Ε.Ε., 1939)
- Λευτέρη Παπαζογλου, Η τεχνική της μουσικής, (Αθήνα: Βιβλιομορφωτική, 1963)
- Νικόλαου Δεληγιαννάκη, Γενικά μαθήματα μουσικής, (Αθήνα: Ραλλή, 1963)
- Παπανούτσου Ε. Π., Αισθητική : ο κόσμος του πνεύματος, (Αθήνα: Ίκαρος, 1976)
- Ροζάνης Σ., Διαλέξεις Για Τον Ρομαντισμό, (Αθήνα : Εξάρχεια, 2014.)
- Ρομιν Ρολλαν, Μπερλιόζ, (Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβόστη, 1986)
- Σοφίας Σπανούδη, Ιστορία της μουσικής, (Αθήνα: ΓΑΙΤΑΝΟΥ, 1940)
- Χρύσανθος Χρήστου, *Ιστορία της Τεχνής Larousse*, τόμος 3 ,(Αθήνα: Βιβλιόραμα, 1990)

Αγγλικά

- Barzun, J.. "Hector Berlioz." Encyclopedia Britannica, March 4, 2023. <https://www.britannica.com/biography/Hector-Berlioz>.
- Beatrice Farwell (1958) Sources for Delacroix's Death of Sardanapalus, The Art Bulletin, 40:1, 66-71, DOI: 10.1080/00043079.1958.11408514
- Beiser, Frederick, 'Theory of Tragedy', Schiller as Philosopher: A Re-Examination (Oxford, 2005; online edn, Oxford Academic, 1 Feb. 2006), <https://doi.org/10.1093/019928282X.003.0009>, accessed 21 Apr. 2023.
- Britannica, T. Editors of Encyclopaedia. "August Wilhelm von Schlegel." Encyclopedia Britannica, September 4, 2022. <https://www.britannica.com/biography/August-Wilhelm-von-Schlegel>.
- Britannica, T. Editors of Encyclopaedia. "Romanticism." Encyclopedia Britannica, February 2, 2021. <https://www.britannica.com/art/Romanticism>.
- Bruce Bohle, «ROMANTIC», The International CYCLOPEDIA of MUSIC and MUSICIAN, (J.M DENT & SONS LTD: LONDON, 1975), σελ. 1861
- Buelow, G. Baumgarten, Alexander Gottlieb. Grove Music Online. Retrieved 21 Sep. 2022, from <https://www.oxfordmusiconline.com/grovemusic/view/10.1093/gmo/9781561592630.001.0001/omo-9781561592630-e-0000002365>.

- Christiansen Rupert, *Romantic Affinities: Portraits From an Age, 1780–1830*, (London: Pimlico, 2004)
- Dr. Beth Harris and Dr. Steven Zucker, "Delacroix, Women of Algiers in Their Apartment," in Smarthistory, September 3, 2021, accessed April 19, 2023, <https://smarthistory.org/delacroix-algiers/>.
- Dr. Beth Harris and Dr. Steven Zucker, "Eugène Delacroix, The Death of Sardanapalus," in Smarthistory, November 18, 2015, accessed April 20, 2023, <https://smarthistory.org/delacroix-the-death-of-sardanapalus/>.
- Edward Lockspeiser, *Music and Painting*, (London: Cassell, 1973)
- Ferber Michael, *Romanticism: A Very Short Introduction*, (Oxford: Oxford University Press, 2010), σελ. 6-7
- Harrison, Colin. "Delacroix, (Ferdinand-)Eugène(-Victor)." *Grove Art Online*. 2003; Accessed 19 Apr. 2023. <https://www.oxfordartonline.com/groveart/view/10.1093/gao/9781884446054.001.0001/oa-o-9781884446054-e-7000021888>.
- Macdonald, Hugh. "Berlioz, (Louis-)Hector." *Grove Music Online*. 2001; Accessed 23 Mar. 2023. <https://www.oxfordmusiconline.com/grovemusic/view/10.1093/gmo/9781561592630.001.0001/omo-9781561592630-e-0000051424>.
- Roger Kamien, *Music an appreciation*, (United States of America: The McGraw-Hill Companies, 1996) σελ 354
- Samson, J. *Romanticism*. *Grove Music Online*. Retrieved 29 Sep. 2022, from <https://www.oxfordmusiconline.com/grovemusic/view/10.1093/gmo/9781561592630.001.0001/omo-9781561592630-e-0000023751>. Gorodeisky, Keren, "19th Century Romantic Aesthetics", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2016 Edition), Edward N. Zalta (ed.)
- Schwarm, B.. "Symphonie fantastique, Op. 14." *Encyclopedia Britannica*, November 6, 2016. <https://www.britannica.com/topic/Symphonie-fantastique-Op-14>.
- Scruton, Roger. "Programme music." *Grove Music Online*. 2001; Accessed 15 Jun. 2023. <https://www.oxfordmusiconline.com/grovemusic/view/10.1093/gmo/9781561592630.001.0001/omo-9781561592630-e-0000022394>.
- Spencer, Michael. "*Théophile Gautier, Music Critic*." *Music & Letters* 49, no. 1 (1968): 4–17. <http://www.jstor.org/stable/731333>.
- T. Editors of Encyclopaedia. "programme music." *Encyclopedia Britannica*, January 31, 2014. <https://www.britannica.com/art/program-music>.

- Taruskin Richard, *The Oxford history of Western music*, Τόμος 3, (Oxford: Oxford University Press, 2005)
- Vaughan, William. "Romanticism." Grove Art Online. 2003; Accessed 5 Apr. 2023. <https://www.oxfordartonline.com/groveart/view/10.1093/gao/9781884446054.001.0001/oa-o-9781884446054-e-7000073207>.
- Zelazko, A.. "Liberty Leading the People." Encyclopedia Britannica, February 16, 2023. <https://www.britannica.com/topic/Liberty-Leading-the-People>.